

MŰHELY

Fábián Gyula

A romániai kisebbségek helyzete 26 év „demokrácia” után, néhány alapvető és kiegyenlítési jog szemszögéből

A kolozsvári székhelyű Nemzeti Kisebbségkutató Intézet jogtárában¹ majdnem 800 olyan jogszabályt tartanak számon, amelynek kisebbségi jogi relevanciája van, és amelyeket az elmúlt 25 évben fogadtak el Romániában. A továbbiakban ezeknek a felleltározására, rendszerezésére és rövid elemzésére vállalkozom.

Az 1878-as berlini kongresszus óta, ahol Románia formálisan is teljes szuverenitást nyert európai szinten, nyomon követhető az a tény, hogy a kisebbségi jogok biztosításának területén az egyetlen tényező, amely a román törvényhozót előrelépésre tudja „kényszeríteni”, a „fenyegetettségi érzés”. Ez az érzés vagy nyomás kialakulhat a háborúkat lezáró békeszerződések elfogadása során, Clemenceau vagy Sztálin „javaslatai” nyomán vagy újabban az Európa Tanács, NATO vagy Európai Unió iránymutatásai alapján.

Előjáróban csak azt szeretném kiemelni, hogy a romániai kisebbségi jognak még mindig megmaradt a „megtűrő” jellege, és habár majdnem 800 jogszabály foglalkozik a témával, ezek nagy része nem biztosítja azt a szintet, amely a kisebbségek hosszútávú fejlődéséhez szükséges, konkrétan, még mindig nincs szabályozva a kisebbségi autonómia valamely formája, nincs előírva egy második hivatalos nyelv legalább regionális szintű használata, és az államosított magyar kisebbségi érdekeltségű vagyon visszaszolgáltatása is csak lassú iramban folyik.

¹ Elektronikus formában, részben magyar nyelven is elérhető a <http://www.ispmn.gov.ro/page/minlex> honlapon.

1. Az 1989-es helyzetkép

Alkotmányjogi szempontból Románia az első világháborút lezáró békeszerződések óta egységes nemzetállam, de ugyanakkor több, mint húsz népcsoport hazája. Romániában 1920-ban nem tartottak népszámlálást. A fő ok az volt, hogy a kisebbségek túl nagy számban voltak a lakosság összetételében az új román államban (kb. 29,2%), és ennek hivatalos, népszámlálás általi igazolása csak a trianoni békeszerződések „etnikai vakságát” hangsúlyozta volna. Románia esetében ugyanis a nagyhatalmak úgy határoztak, hogy egyetlen népszavazást sem tartanak, az egyetlen törvény a „győztes-vesztes” pozíció konszolidálása volt.

Az 1948. január 25-én tartott népszámlálás adatai szerint a Román Népköztársaság területén az összlakosság száma 15,87 millió volt, amelyből 85,7% román anyanyelvűnek vallotta magát.² Az 1992. január 7-én megtartott népszámlálás szerint a lakosság 89,3%-a román nemzetiségű volt, míg a magyarok aránya 7,1%.³

A statisztikai adatok egy kisebbség számára nagyon sokat jelentenek, mert ezek alapján kérhet bizonyos jogokat, és ezek az adatok tükrözik a népcsoport fogyatkozását vagy növekedését. Az adatok azonban általában a népszámlálások eredményeire támaszkodnak, amelyeket szkeptikusan kell kezelni, ugyanis a nemzetiségi hovatartozás bevallását illetően a többségi állam általában megpróbálja minél jobban torzítani a képet.

Romániában kisebbségi jogról attól az időponttól kezdve beszélhetünk, amikor megjelent az igény a kisebbségi jogok védelmére. Ezt a dátumot általában az első világháború végére teszik a szakértők,⁴ habár Romániát már az 1878-as berlini kongresszus is kötelezte bizonyos kötelességek betartására ezen a területen.

Már az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozatok is kitérnek erre a témára, és teljes nemzeti szabadságot ígérnek minden nemzetiségnek, saját nyelven való oktatást, közigazgatást és igazságszolgáltatást, amelyeket az illető népcsoportból származó hivatalnokok hivatottak ellátni. Kimond-

2 Forrás: Golopenția, A. – Georgescu, D. C.: Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948. Rezultatele provizorii ale recensământului. *Probleme economice*, Institutul Central de Statistică, București, 1948, nr. 2, 28.

3 Forrás: Ministry for Foreign Affairs: *White papers on the right of persons belonging to national, ethnic, linguistic or religious minorities in Romania*. Romanian Ministry for Foreign Affairs, Bucharest, 1992.

4 Brunner, Georg – Tontsch, Günther H.: *Der Minderheitschutz in Ungarn und Rumänien*. Kulturstiftung der Deutschen Vertriebenen, Bonn, 1995, 133.

ják, hogy minden népnek joga van arra, hogy létszámával arányosan részt vegyen a törvényhozó és végrehajtó hatalom testületeiben.⁵

Ezeket az ígéreteket megerősítette és nemzetközi jogi alpra helyezte a háborút megnyerő hatalmak és a Románia között megkötött szerződés a kisebbségek védelméről, amelyet 1919. december 9-én írtak alá Párizsban, 1920-ban ratifikáltak, és ugyanazon a napon be is jegyeztettek a Nemzetek Szövetségnél. Ez a szerződés tiltja a nemzetiségi alapon történő megkülönböztetést és *expressis verbis* kimondja, hogy a szászok és a székelyek helyi autonómiának fognak örvendeni, ami az oktatási és vallási ügyeiket illeti.

1923-ban „Nagy-Románia” alkotmánya azonban kimondta, hogy az ország egységes nemzetállam, és a román nyelv a hivatalos nyelv. Megtiltotta a megkülönböztetést vallási, származási vagy nyelvi alapon.

A tényleges politika arra törekedett, hogy mind a törvények, mind az adminisztratív intézkedések alapján a kisebbségek „élet- és mozgásterét” minél jobban leszűkítse. Az egyetlen előny a kommunista hatalom által megteremtett „kisebbségvédelmi” rendszerrel szemben az volt, hogy a magántulajdon szavatolva volt, és így nem veszett el egészen az anyagi alap a vallási és oktatási tevékenységek finanszírozásához.

Elméletileg a második világháború után következett be Romániában a legbőkezűbb kisebbségvédelem, amelyet főleg a Szovjetunió nyomása és kisebbségbarát politikája befolyásolt.

Kronológiai sorrendben ezek a kisebbségbarát rendelkezések a következők voltak:

1945-ben a „Nemzetiségi Statútum”⁶ (Alapszabályzat) megszavazásával a kisebbségi jogok messzemenő, mondhatni ideális szabályozásra leltek. Ez a statútum többek között ilyen előírásokat tartalmazott: „Minden román állampolgárnak joga van arra, hogy anyanyelvét és nemzetiségét saját maga határozza meg” (5. szakasz). „A bírók és tisztviselők, amelyek a 9-es és 11-es szakasz által előírt bíróságokon és közigazgatási hivatalokban tevékenykednek (vagyis a kisebbségek által lakott területeken), kötelesek beszélni a megfelelő kisebbség nyelvét” (12. szakasz). „A diákok arányának a figyelembevételével igény szerint a kolozsvári egyetemen létesíthetőek jogtudományi, nyelvészeti és filozófiai tanszékek, amelyeken német vagy magyar nyelven adjanak elő” (22. szakasz). A statútum egyúttal konkrét jogvédelmi lehetőségeket is biztosított a kisebbségeknek a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumához intézhető panaszjog szabályozásával.

5 *România și minoritățile*. Editura „Pro Europa”, Târgu-Mureș, 1997, 9.

6 86/1945. törvényerejű rendelet (megjelent a Román Hivatalos Közlöny 30/1945.02.07. számában – a továbbiakban RHK).

1948-ban az április 13-án életbe lépő alkotmány a magyar kisebbségnek egy „autonóm tartományt” biztosított, amelyben tényleges önállóságnak kellett volna hogy örvendjen. Ennek az alkotmánynak az alapján Románia továbbra is egységes állam maradt, de az 1923-as alkotmánnyal ellentétben nem beszél „románokról”, hanem „román állampolgárokról”. A szakirodalom helyesen jegyzi meg, hogy „Románia alapvető érdeke volt, hogy a párizsi békeszerződés (1947. február 10.) aláírásáig semmilyen kisebbségi konfliktus ne zavarhassa meg területi követeléseinek érvényesítését. Mindamellett fontosnak tartotta azt is, hogy egy olyan országgént jelenjen meg a béketárgyalásokon, amely figyel nemzeti kisebbségeire, sőt maguk a nemzetiiségek is szívesen választják az ő fennhatóságát”.⁷

1950-ben létrejött a Magyar Autonóm Tartomány,⁸ amely azonban a Románia területén élő magyarság alig egyharmadát foglalta magában, és ezt 1952-ben szentesítette az új, 1952-es román alkotmány is (17–21. szakasz).

Ebbe az első látásra biztató jogszabálykeretbe nem illettek be a tulajdont szabályozó előírások, amelyeket teljesen a magyar és német kisebbség ellen hoztak. Nagy Csongor István összefoglalásában, röviden a helyzet a következőképpen jellemezhető: *„Romániában az agrárreformot négy különböző törvény révén hajtották végre, amelyek különböző időpontokban léptek hatályba Dobrudzsában, Bukovinában, Besszarábiában és Erdélyben, s eredményüket tekintve a román etnikum földtulajdoni státusát erősítették meg. Becslések szerint, mivel „a román hatóságok már 1944 előtt is előszeretettel eltitkolták a számukra »kellemetlen« statisztikai adatokat”, a kisajátított földek kb. 86%-a volt a magyar kisebbség tulajdonában, míg a kisajátított terület csupán 10%-át juttatták magyar igényjogosultnak”*⁹. Később, az államosítási törvényekkel, valamint a kollektivizálással, amelyek mindenkit érintettek etnikai hovatartozástól függetlenül, a maradék földtulajdon is a szocialista állam tulajdonába vagy használatába került.

Az 1956-os magyarországi forradalom fordulóponthoz jelentett a román kisebbségpolitikában. Magyarország Szovjetunió előtti szimpátia- és kegyvesztésével egyidejűleg Románia megkezdte a magyar kisebbség különleges helyzetének és autonómiájának lépcsőzetes leépítését:

1959-ben a kolozsvári magyar egyetemet egyesítették a román egyetemmel, ezzel véget vetve a legmagasabb szintű magyar tanügyi autonómiának.

7 Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére. (I.) *Magyar Kisebbség*, 2002. 2. sz., 297.

8 5/1950. törvény (megjelent az RHK 77/1950. számában).

9 Nagy: i. m. 308.

Az 1960-ban bekövetkezett közigazgatási reform¹⁰ területileg módosította a Magyar Autonóm Tartományt. Emiatt a tartomány területén a magyarok aránya lényegesen csökkent a románokéval szemben. A tartományt átkeresztelték „Maros-Magyar Autonóm Tartománnyá”, és igyekeztek előbb-utóbb elhagyni a „magyar” és „autonóm” szavakat.

1965 és 1989 között következett be a romániai kisebbségek számára a legnehezebb időszak, az úgynevezett „Ceaușescu-korszak” alatt.

Az 1965-ös alkotmány¹¹ formálisan szabályozta a kisebbségek jogait, és úgy említette őket, mint „együttlakó nemzetiségeket”. Ahogy ezt a szakértők is megállapították, ettől az időponttól kezdve a kisebbségek „éppen csak hogy” együtt laktak a többséggel anélkül, hogy hazájuknak érezték volna Romániát.¹²

1968-ban következett be az autonóm tartományok rövid történelmének vége, az ún. második közigazgatási reform¹³ befejezésével Románia területét újra felosztották a „megyésítés” során, és a volt autonóm tartományok helyét három megye vette át: Kovászna, Hargita és Maros. Ezeket a megyéket úgy hozták létre, hogy románok által lakott területeket ragasztottak a többen magyarok által lakott területek mellé (például Kovászna megye esetében Bodzafordulót és környékét, Maros megye esetében Segesvárt és környékét).

Ebből az időszakból azonban pozitívként megemlíthető a „Bíróságrendezési törvény”,¹⁴ amely a 44. szakasz 2-ik bekezdésében előírta, hogy: „Azokon a bíróságokon, amelyek olyan közigazgatási egységekben működnek, ahol a népességet nemcsak román nemzetiségű személyek alkotják, olyan bírók is fognak tevékenykedni, akik ezeknek a nyelvét beszélik”.

Ceaușescu a német és zsidó kisebbség esetében bevezette a „váltságdíjhoz” kötött „önkéntes” kivándorlást.¹⁵ A kevésbé „exportképes” magyar kisebbség sorsa az asszimiláció kellett volna hogy legyen a „homogenizálási” folyamatban, és az 1970-es évektől kezdődően a hatalom mindent megtett azért, hogy a kisebbségi jogok csak elméletben legyenek biztosítva az

10 2. és 3/1960 törvény (megjelent az RHK 27/1960. számában).

11 Constituția României din 1965 (megjelent az RHK 1/1965. 08.21. számában).

12 Lásd Ghermani, Dionisie: Die historische Legitimierung der rumänischen Nationalitätenpolitik. Schönfeld, Roland (Hrsg.): *Nationalitätenprobleme in Südosteuropa*. Südostinstitut Oldenburg, München, 1987.

13 1. és 2/1968. törvény (megjelent az RHK 16/1968.02.16. számában).

14 58/1968. törvény (megjelent az RHK 169/1968.12.27. számában).

15 Gabanyi, Anelli Üte: Bleiben, gehen, wiederkehren. *Südosteuropa*, 10/1994, 494.

ország „kirakatpolitikájának” szolgálatában a nemzetközi szervezetek előtt.¹⁶

A kisebbségek által lakott zónák masszív, román ajkú munkaerő betelepítése követte iparosításával, valamint a magyar felsőfokú végzettségű értelmiségiek Erdélyen kívüli alkalmazásával a hatalom következetesen lépett fel a magyar kisebbség tömbben élő közösségei ellen. Ceaușescu már 1974-ben, a XI. Pártkongresszuson kijelentette, hogy az „együttlakó nemzetiségeket” a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom és a kommunizmus megteremtésének folyamán be kell olvasztani az egységes munkás népbe, amely a kommunista társadalmat alkotja, vagyis a szocialista román nemzetbe.

1945 után két szervezet volt, amely a magyar nemzetiség képviselőit próbálta ellátni: a Magyar Népi Szövetség és a Romániai Szociáldemokrata Párt Országos Magyar Bizottsága (OMB). Az első 1949 és 1953 között gyakorlatilag már csak papíron létezett, míg az OMB 1947 folyamán a Romániai Szociáldemokrata Párttal együtt a politikai sülyesztöbe került. 1968 novemberében létrehozták a magyar és német nemzetiségű dolgozók tanácsait, amelyek azonban csak tanácskozási joggal rendelkeztek, és tagjaikat a kormány nevezte ki.¹⁷

A kisebbségi jogok lépcsőzetes leépítése a következőképpen mutatható be:

A vallásgyakorlás területén az 1965-ös alkotmány biztosította a vallás-szabadságot a nem tiltott vallások esetében, de a gyakorlatban az ortodox egyház papjainak kivételével a többi egyházak képviselőit állandóan üldözték, bebörtönözték, és sokat közülük hűtlenség vagy kémkedés vádjával halálra ítélték. A hitoktatás a teológiai tanulmányok kivételével tilos volt.

Ami az információhoz való jogot illeti, 1969-ben a magyar kisebbségnek heti 2 órás tévéműsora és több órás rádióadása volt anyanyelven. 1985-ben ez teljesen megszűnt, mert maga a román tévéadás is pusztán napi két órát tartott.

A kisebbségeknek saját könyvkiadójuk volt, de minden megjelent publikációnak át kellett mennie a cenzúrán. A cenzúra egyes írók számára teljesen megtiltotta mindennemű írás megjelentetését, megteremtven ezáltal az ún. „tiltott írók” csoportját.

16 Lásd Report of the Human Rights Committee, General Assembly, Official Records: Forty-second Session Supplement No. 40 (A/42/40), United Nations, New York, 1987, 81. és 86. oldal. Ebben a jelentésben például Románia, a valósággal ellentétben, azt állítja, hogy állampolgárai szabadon utazhatnak a határokon túlra (csak vízumot kell szerezniük az otthoni hatóságoktól), valamint azzal magyarázza a magyar nyelvű oktatás állandó szűkítését, hogy a fiataloknak a román nyelv elsajátítása tud csak egyenlő esélyt nyújtani a társadalomban való elhelyezkedéshez.

17 Nagy: i. m. 314.

Az oktatás területén, amint már említettük, 1959-ben felszámolták a magyar egyetemet Kolozsváron, és teljesen megszűnt az alsó- és középfokú vallási tanítás. Magyar felsőfokú oktatás csak egyes tanintézmények keretén belül történt, évről évre csökkentve a kiírt helyek számát.

1973-ban megjelent egy rendelet,¹⁸ mely szerint a líceumi (középiskolai) tanításban egy osztálynak minimum 36 diákból kellett állnia. Ez hatalmas csapást mért a kisebbségi oktatásra, főleg azokon a vidékeken, ahol a kisebbségek szórványban éltek, és számuk nem volt elegendő ilyen nagy létszámú osztályok létrehozásához.

1975-től kezdve a román tanügyi politika bevezette a széleskörű szakosodást¹⁹ anélkül, hogy minden szakon biztosítva lett volna a kisebbségek nyelvén is történő tanítás. Ez a kisebbségek román tannyelvű osztályokba való szétszórásához vezetett.

Ez volt a gyakorlat, noha elméletben az 1978/28-as számú tanügyi törvény²⁰ biztosította a kisebbségeknek az anyanyelven való tanulást.

Ami az anyanyelven való névhasználatot vagy a földrajzi nevek és a helységnevek használatát illeti, azokban a helységekből, ahol az anyakönyvvezetők románok voltak, általában románosították a keresztnéveket, és a legenyhébb esetekben egyszerűen elhagyták az ékezeteket a kisebbségi családnevekről. A helység- és földrajzi nevek csak románul voltak feltüntetve, a kisebbségek nyelvén tilos volt ilyen neveket kifüggeszteni, sőt 1988 után már a kisebbség nyelvén megjelenő könyvekben vagy sajtóban is kötelező volt románul használni a helységneveket.

Az akadálytalan kapcsolattartás jogának gyakorlását lehetetlenné tette a kulturális elszigetelési politika, a magyarországi televízió és rádióadók zavarásával és a fogásukra alkalmas antennák leszerelésével kezdődően, az intézményes postacenzúrán keresztül egészen a közvetlen telefon távhívási rendszer kiépítésének megtagadásáig. Ugyanakkor külföldi állampolgárokat tilos volt elszállásolni, ha nem bizonyultak közeli rokonnak (közeli roknak számítottak a gyermekek, szülők, testvérek, ezek házastársai és gyermekei). Ez alól a rendelkezés alól egy nyílt diszkriminációs kivételt képeztek a külföldi állampolgárságú vagy állampolgársággal nem rendelkező „román származású személyek”, akik bármilyen rendű rokonaiknál megállhattak.²¹

18 278/1973. törvényerejű rendelet.

19 207/1977. rendelet.

20 Megjelent az RHK 113/1978.12.26. számában.

21 Nagy: i. m. 327–328.

A kisebbségellenes romániai politika eredményéről vagy hatékonyságáról tisztán beszélnek a statisztikai adatok. Míg 1930-ban Románia lakosságának 30 százalékát alkották a kisebbségek, 1992-ben ezek aránya már csak 10,7 százalék volt. Figyelemre méltó, hogy ez alig 60 év alatt történt.

1989-ben az ENSZ Emberjogi Bizottsága éppen ezért, vagyis a kisebbségi jogok megszegéséért ítélte el Romániát a március 10-én hozott határozatában.²²

2. A nemzeti kisebbségek jogai, a jogalany meghatározása: a kollektív jogok tagadása

Nemzetközi jog és doktrína

A nemzetközi kisebbségi jogban sajnálatos módon még nem sikerült megtalálni azt az általánosan elfogadott definíciót sem, amelyből kiderülne, hogy kit illet meg a jogalanyiség.

Általában a román szakirodalom²³ az ENSZ keretén belül Francesco Capotorti által 1977-ben kidolgozott definíciót veszi alapul, amely szerint: *„A kisebbség olyan csoport, amely az állam többi népességéhez viszonyítva számszerű kisebbségben van, és nincs domináns helyzetben, tagjai – bár ugyanazon állam polgárai – a többségtől nyelvük, etnikai hovatartozásuk vagy vallásuk révén különböznek; a csoport saját kultúrája, hagyományai, nyelve és vallása megőrzésére és ápolására irányuló szolidaritásérzéssel rendelkezik, még ha burkolt formában is.”*²⁴

Itt meg kell jegyeznünk, hogy az ENSZ aktuális definíciója, legalábbis kronológiai szempontból, 1993-ból Asbjorn Eide riportortól származik, és a kollektív jogokat is érinti, kimondván hogy: *„A kisebbség olyan személyek csoportja, akik egy szuverén államban élnek, létszámuk az ország népességének felénél kevesebb, és közösen vonatkoznak rájuk azok az etnikai, vallási és nyelvi ismérvek, amelyek őket a népesség többi részétől megkülönböztetik.”*²⁵

A kisebbségek jogállásáról szóló 2005-ös törvénytervezet 2. cikke szerint „nemzeti kisebbségnek minősül minden olyan román állampolgárból

22 Lásd <http://itthon.transindex.ro/?cikk=10672> [látogatva 2015. szeptember 14-én] és magyarkronologia.terrorhaza.hu/1989/marcius.html [látogatva 2015. szeptember 14-én].

23 Például: Chiriță, Radu – Săndescu, Anca: A nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó román jogszabályok elemzése. *Magyar Kisebbség*, 2008. 3–4. sz., 62–166.; 62.

24 Fábrián Gyula – Ötvös Patrícia: *Kisebbségi jog*. I–II. Komp-Press – Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2003, 11.

25 Fábrián-Ötvös: i. m. 11.

álló közösség, amely a modern román állam megalakulása²⁶ óta Románia területén él, a többségi lakosságnál kisebb létszámú, saját etnikai önazonossággal rendelkezik, amelyet kultúrája, nyelve vagy vallása fejez ki, és ezt meg akarja őrizni, kifejezésre akarja juttatni és fejleszteni akarja.”

A rendszerváltással kezdve az 1990-es évek elején a kisebbségek helyzetük javulását és jogaik elismerését várták a „demokratizálódástól”. 1990 és 1996 között a változások nem voltak látványosak a neo-kommunista hatalom és az ezzel szövetséges szélsőjobboldali pártok által támasztott akadályok miatt.

A kisebbségi törekvéseket csak akkor koronázta részsiker, amikor a hatalom euroatlanti integrációs küszködésében ezeket a nemzetközi szervezetek számon kérték tőle. Románia 1993-ban aláírta a társulási szerződést az Európai Közösségekkel,²⁷ és ugyanazon év októberében tagja lett az Európa Tanácsnak. 1994-ben ratifikálta az Európai Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Egyezményét,²⁸ és 1995-ben a szerződéshez fűzött 11. Protokollt²⁹ (kiegészítő jegyzőkönyvet).

Más kisebbségi jogi szempontból releváns, Románia által elfogadott multilaterális szerződések, a következők:

- a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (aláírva 1966. december 16-án, hatályba lépett 1976. március 23-án)³⁰

- Románia 1993-ban ratifikálta a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött *Első Fakultatív Jegyzőkönyvet*³¹

- az *ENSZ Nemzetközi Egyezménye a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről* (elfogadva 1965. december 21-én, hatályba lépett 1969. január 4-én)³²

- a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája* (elfogadva 1992. november 5-én)³³

- *Keretmegállapodás a nemzeti kisebbségek védelméről* (elfogadva 1994. november 10-én, hatályba lépett 1998. február 1-én)³⁴

26 Úgy tűnik, 1919 az az időpont, amelyre a meghatározás utal, jöllehet a modern Románia létrehozása feltehetőleg inkább történelmi folyamatnak tekinthető, mintsem egy meghatározott eseménynek – a Velencei Bizottság megállapítása.

27 Legea nr. 20/1993.

28 Legea nr. 30/1994.

29 Legea nr. 79/06.07.1995.

30 Románia 1974. október 31-én ratifikálta.

31 39/1993 Tv. (megjelent az RHK 143/1993.06.30. számában).

32 Románia 1970. július 14-én csatlakozott az Egyezményhez.

33 282/2007 Tv. (megjelent az RHK 752/2007.11.06. számában).

34 Románia 1995. április 29-én ratifikálta. Legea nr. 3/1995.

- a *Helyi önkormányzatok Európai Chartája*³⁵

- Románia elismerte a Faji Diszkrimináció Felszámolási Bizottságának az illetékességét a Faji megkülönböztetés felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény 14. szakasza alapján, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése, 1965. december 21-én fogadott el New York-ban.³⁶

Alkotmány és kétoldalú szerződések

A módosított román alkotmány³⁷ 1. szakasza szerint „Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam.” A nemzetállam elméletileg kizárja a kisebbségek létezését, vagy legalábbis másodrangú állampolgárokká teszi őket államalkotó képességük hiányában.

A 2. szakasz kijelenti: „A nemzeti szuverenitás a román nép sajátja, amely azt szabad, periodikus és tisztességes választásokon megalakult képviselői szervein, valamint népszavazáson keresztül gyakorolja.”

A román alkotmány közvetett módon elismeri, hogy *a kisebbségi jogok védelme szerves része az emberi jogok védelmének*, ugyanis a 20. szakasz szerint az emberi jogokat szabályozó nemzetközi szerződéseknek prioritásuk van a belső törvényekkel szemben, ami azt jelenti, hogy hasonló prioritást élveznek a kisebbségi jogokat szabályozó szerződések is, amelyek szerves részei az egyetemes nemzetközi emberi jogok védelmének.

Sajnos, a kollektív jogokat a többségi állam nem ismeri el, attól félve, hogy kialakul egy „állam az államban”-helyzet, vagy még rosszabbtól tartván, hogy a népcsoport gyakorolni fogja önrendelkezési jogát, ami a nemzetközi jogban uralkodó felfogás szerint csak olyan népeknek van megadva, amelyeknek nincs „*anyaországuk*”, és azzal az abszurd feltétellel, hogy az államok integritását, szuverenitását és határainak sérthetlenségét ne érintse.

Romániában az alkotmány 6. szakaszának 2. bekezdése nyíltan nem jelenti ki, hogy a kisebbségek pozitív diszkriminációja nem engedélyezett, de előírja, hogy az állam által hozott, a kisebbségek identitásának megőrzésére, fejlesztésére és kinyilvánítására tett védőintézkedéseknek meg kell felelniük az egyenlőség, illetve a diszkrimináció tilalma elvének a többi román állampolgárhoz viszonyítva.

35 Elfogadva Strassburgban, 1985. október 15-én. Románia a 199/1997.11.17. sz. törvény-nyel ratifikálta (megjelent az RHK 331/1997.11.26. számában).

36 612/2002. törvény (megjelent az RHK 851/2002.11.13. számában).

37 Az alkotmánymódosító törvény a 2003. évi 429. számú. A népszavazásra bocsátás céljából Románia Hivatalos Közlönyének 669/2003. számában tették közzé, a népszavazáson elfogadott szöveg megjelent az RHK 758/2003.10.29. számában.

Az alkotmányban megtaláljuk a kisebbségi jogok korlátait is. Először az 53. szakasz 1. bekezdése tartalmaz egy ún. „biztonságszelepet”, megengedve egyes jogok vagy szabadságok gyakorlásának törvény általi korlátozását, ha ezt, az esetnek megfelelően, a nemzetbiztonságnak, a közrendnek, a közegészségnek vagy a közérkölcnek, az állampolgárok jogainak és szabadságjogainak a védelme, büntügyi eljárás lebonyolítása, valamely természeti csapás vagy valamely rendkívül súlyos katasztrófa következményeinek megelőzése megköveteli. Továbbá az Alkotmány előírja, hogy az ország iránti hűség szent.³⁸

A kettő kombinációját felhasználva a titkosszolgálat és rendőrség közbeléphet kisebbségi jogkövetelési esetekben és elsősorban az autonómiát szorgalmazó személyek ügyeiben, mert a nemzetbiztonsági törvény alapján erre konkrét felhatalmazást is kapnak ezek a szervek. A nemzetbiztonsági törvény³⁹ alapján nemzetbiztonsági fenyegetésnek minősül többek között az olyan revizionista, szecesszionista fellépés, cselekvés kezdeményezése, szervezése, elkövetése vagy támogatása, amely veszélyezteti Románia területi épségét és egységét (3. szakasz, h) bekezdés). Ilyen esetekben bármilyen eszközt igénybe vehet a titkosszolgálat, beleértve az alapvető emberi jogok és szabadságok gyakorlását korlátozó eszközöket is (13. szakasz).

Amennyiben lakásokba való behatolásra vagy kommunikációs adatok rögzítésére is szükség van, ezt a Legfőbb Ügyész javaslatára a Legfelsőbb Ítéltő- és Semmitőszék külön erre a célra kijelölt egyik bírója engedélyezheti (15. szakasz, 4. bekezdés). Ha az engedélyezett tevékenység által sem lehetett a nemzetbiztonság fenyegetését bizonyítani, a törvény előírja, hogy kötelező a jogai gyakorlásában korlátozott személy értesítése (21. szakasz, 2. bekezdés), kivéve azokat az eseteket, amikor:

a) az értesítés a nemzetbiztonság területén tevékenykedő állami szervek köteleességteljesítését veszélyezteti, feltárva azok forrásait, beleértve más országok biztonsági és hírszerző szolgálatait is;

b) érinthetik a nemzetbiztonság védelmét;

c) ezáltal harmadik fél jogait és szabadságait sérthetik;

d) az értesítés a nemzetbiztonság területén tevékenykedő állami szervek módszereinek és eszközeinek a felfedéséhez vezethet, beleértve a konkrét esetben felhasznált különleges nyomozási technikákat is (21. szakasz, 3. bekezdés).

Első olvasatra is megállapíthatja egy jogász, hogy a kivételek minden lehetséges esetet lefednek, és lehetővé teszik, hogy a megfigyelt, lehallga-

38 54. szakasz, 1. bekezdés.

39 51/1991. törvény (újraközölve az RHK 190/2014.03.18. számában).

tott, adatait „átadó” személy soha ne értesüljön azokról a beavatkozásokról, amelyeket esetleg nem észlelt személyesen is.

Még fontos megemlíteni, hogy majdnem minden kisebbségi szempontból fontos törvény az alkotmány 73. szakasza alapján organikus törvénnyel szabályozandó. Az ilyen törvényeket mindkét ház tagjai többségének a szavazatával fogadja el, míg az egyszerű törvényeket mindkét ház jelen levő tagjai többsége szavazza meg. Organikus törvénynek kell szabályoznia a választási rendszert; a politikai pártok helyzetét; a népszavazást; a köztisztviselők jogállását; a helyi közigazgatást és a terület szervezését; a helyi autonómia általános jogállását; a nemzeti kisebbségek és a vallásfelekezetek jogállását. Így a magyar kisebbségnek vagy az összes romániai kisebbség parlamenti képviselőit a legkisebb esélye sincs arra, hogy az általuk képviselt maximum 7–8%-os aránnyal egyedül valamit el tudjanak érni ezen a területen.

Az utolsó és legfontosabb korlátja a magyar kisebbség önrendelkezési és önállósulási kísérleteinek az alkotmány 152. szakasza („A módosítás korlátai”), amely szerint: *„Nem képezhetik módosítás tárgyát a jelen Alkotmánynak a román állam nemzeti, független, egységes és oszthatatlan jellegére, a köztársasági kormányformára, a terület integritására, az igazságszolgáltatás függetlenségére, a politikai pluralizmusra és a hivatalos nyelvre vonatkozó rendelkezései”*.

A politikai többség mindig erre a szakaszra hivatkozik, amikor a kisebbségek autonómia-kérésekkel, vagy egy újabb hivatalos nyelv bevezetésének igényével állnak elő, vita nélkül elutasítva ezeket a „pretenciókat”, kihangsúlyozván, hogy az alaptörvény alapján (amely egy rendszerváltás következménye) nem engedélyezett ezekről a témákról tárgyalni, ugyanis ezek az előírások „örökérvényűek”. Ezt az elméletet elfogulatlan, nagy hírnévnek örvendő román jogászok is kritizálták, például Tudor Drăganu professzor ebben a témában a francia J. Laferrière-t idézi, aki szerint: „jogi szempontból az eljárás, mely elrendeli, hogy az alkotmány valamely része megváltozhatatlan, immutábilis, nem bír semmilyen értékkel a valamely pillanatban gyakorolt alkotmányozó hatalomhoz képest, és nem győzheti le akár egy meghatározott kérdés tekintetében sem. Az ilyen rendelkezések egyszerű óhajok, politikai nyilatkozatok melyeknek nincsen semmilyen jogi értékük, és kötelező erejük a jövőbeni alkotmányozók számára”⁴⁰. Ennek ellenére, ahogyan ezt már a magyar jogi szakirodalomban is megállapították, a fennálló ideológiai

40 Laferrière, Jean: *Manuel de droit constitutionnel*. Paris, 1947, 289., idézi Varga Attila – Veress Emőd: *Román alkotmányjog*. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2007, 69–70.

álláspontok következményeként ennek a 152. szakasznak az eltörlése egy esetleges romániai népszavazás által egyelőre elképzelhetetlen.⁴¹

Románia több alapszerződést vagy barátsági szerződést kötött olyan országokkal, amelyek „anyaország” minőségben tudnak fellépni a különböző népcsoportok esetében. Ezek közül a legfontosabbak a Magyarországgal⁴², Németországgal⁴³, a volt Jugoszláviával⁴⁴, Oroszországgal⁴⁵ kötött egyezmények. Ezek a szerződések önmagukban is elegendőek kellene hogy legyenek a kisebbségi jogok szavatolásához, ugyanis ezek alapján a kisebbségek egyénenként vagy jogi személyekbe tömörülve, sőt csoportosan is fordulhatnak az Emberi Jogok Európai Bíróságához, Magyarország és Németország számon kérheti a szerződésbe foglaltak betartását.

Románia mindig ellenezte a kollektív jogok elismerését, és a román–magyar alapszerződés függelékében nyíltan kijelenti: „A szerződő felek egyetértenek abban, hogy az Európa Tanács Közgyűlésének 1201-es ajánlása nem vonatkozik kollektív jogokra, és nem kötelezi a szerződő feleket arra, hogy bizonyos személyeknek területi autonómiát biztosítsanak etnikai kritériumok alapján”.

A 2002-ben kötött román–jugoszláv egyezményben a felek megegyeznek, hogy biztosítják a kisebbségek döntéshozatalban való részvételi jogát nemzeti, regionális és helyi szinten. Ugyanakkor a szerződő felek vállalják, hogy tartózkodni fognak olyan intézkedések meghozatalától, amelyek megváltoztatnák a lakosság etnikai összetételét a kisebbségek lakta területeken, vagy amelyek célja a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak szűkítése lenne.

A román kormány kollektív jogok elleni politikáját nemrég újra megerősítették a koszovói függetlenségi törekvések kapcsán, amikor a román külügyminiszter kijelentette, hogy „Álláspontunk szerint támogatni kell a kisebbséghez tartozó személyek jogait, ugyanakkor ellenezzük a kollektív jogok biztosítását”.⁴⁶

41 Móre Sándor: *Románia Unió csatlakozásának hatása az ország emberi jogvédelmi rendszerére, különös tekintettel a romániai magyarok helyzetére*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013, 137–138.

42 113/1996.10.10. törvény (megjelent az RHK 250/1996.10.16. számában).

43 95/1992.09.16. törvény (megjelent az RHK 237/1992.09.24. számában).

44 Jóváhagyta a 419/2003.10.20. számú törvény, megjelent az RHK 757/2003.10.29. számában.

45 Jóváhagyta a 24/2003.03.03. számú törvény, megjelent az RHK 194/2004.03.04. számában.

46 Koszovó: „Bukarest nem enged”. *Krónika*, 2007. december 21–23.

Summa summarum: a mindenkori román kormány ellenzi az autonómia bármilyen formájának megvalósítását, mert ez a kollektív jogok elismerését feltételezné, szem elöl veszítve azt a tényt, hogy Koszovóban éppen az autonómia visszavonása vezetett konfliktushoz. Ennek ellenére a sajtó és a politikusok következetesen attól tartanak, hogy Koszovó függetlenségének elismerése negatív példát szolgáltatna Kelet-Közép Európában.⁴⁷

2006-ban írtam a következő sorokat: „Tizenhat évvel az ún. »forradalom« vagy államcsíny után Romániában még mindig nem sikerült megszerezni és egységes törvénybe foglalni a kisebbségek jogait. 2005 elején az RMDSZ jogászokból és politológusokból álló munkacsoportja kidolgozta a legújabb tervezetet, amely előkészítésénél sajnálatos módon a vezérelv az volt, hogy a tervezet szövege a többségi honatyák számára elfogadható legyen. Ezzel a felfogással azt érték el, hogy az alacsonyra állított mércét egyre lennebb alkudja a többség, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy abban az esetben ha sikerül az EU-s csatlakozást elérni egy ilyen jogszabály hiányában, akkor a jelenlegi tervezetet teljesen sutba lehet dobni, vagy esetleg egy semleges sürgősségi rendelettel helyettesíteni”⁴⁸. Sajnos minden szavamat igazolja a jelen, és most már kijelenthetjük, hogy 26 év elteltével sem oldódott meg a nemzeti kisebbségek státusáról szóló törvény elfogadása. Ebben a témában fő szerepet játszott az a tény is, hogy Magyarország anélkül ratifikálta mint EU-tagállam Románia csatlakozását,⁴⁹ hogy ezért cserébe legalább ennek a törvénynek az elfogadását kérte volna. Ezzel a Magyarország által tanúsított békés, baráti állásfoglalással teljesen ellentétes Románia állásfoglalása egy uniós csatlakozásra pályázó állammal, Szerbiával szemben, ugyanis a román külügyminisztérium már a csatlakozási tárgyalások kezdetekor kijelentette, hogy megvétőzza ennek az államnak a csatlakozását, amennyiben a Timok völgyében élő román kisebbség jogait nem fogja tiszteletben tartani.⁵⁰

47 Ziua, nr. 4110, 13 decembrie 2007; nr. 4114, 18 decembrie 2007; nr. 4115, 19 decembrie 2007 lapszámok. Florian Bichir: Avertismentul lui Putin și Transilvania. *Evenimentul zilei*, 30 octombrie 2007.

48 Fábian Gyula: A romániai magyar kisebbség politikai képviselőjének jogi keretei. In *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, 282.

49 Magyarország az EU-tagállamai közül másodikként ratifikálta a csatlakozási szerződést 2005. szeptember 26-án. Az első ratifikáló Szlovákia volt 2005. június 21-én.

50 Lásd Toea, Diana: România, avertisment către Serbia: Respectați drepturile minorității române. *riare.com*, vineri, 25 octombrie 2013, <http://www.ziare.com/diaspora/romani-strainatate/romania-avertisment-catre-serbia-respectati-drepturile-minoritatii-romane-1264451> [látogatva 2015. szeptember 12-én].

3. Az identitáshoz való jog és az etnikai arányok megváltoztatásának tilalma

A román alkotmány 6. szakasza kimondja, hogy azoknak a személyeknek, akik a nemzeti kisebbségekhez tartoznak az állam elismeri és biztosítja a jogot arra, hogy etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat megőrizték, fejlesszék és kinyilvánítsák.

Románia 1998-tól bevezette a nemzeti kisebbségek saját „nemzeti ünnept”, amelyet minden évben december 18-án⁵¹ ünnepelnek meg, általánosságban megerősítvén ezáltal a kisebbségi identitás létezését. 2008-tól Romániában törvény védi a szellemi kulturális örökséget,⁵² és 2015-től a népviseletnek is nemzeti napja van minden év május második vasárnapján.⁵³ Mindkét törvény előírásai kiterjednek a kisebbségek szellemi kulturális örökségének, valamint népviseletének védelmére is, ezáltal is erősítve az identitásokat.

Az állampolgársági törvény⁵⁴ szerint (2. szakasz) minden állampolgár egyenlő a törvény előtt. Elméletileg tehát a nemzetiségi hovatartozás bevalásából nem származhat hátránya a kisebbségeknek. A kisebbségeknek általában az iskolába való beiratkozásnál, a népszámláláskor, esetleg a katonaságnál kell/van lehetőségük színt vallani.

Az érvényben levő 504/2001. számú kormányhatározat a lakosság és a lakások számbavételéről⁵⁵ kisebbségi területen a következőket írja elő:

Népszámláláskor számba veszik mindazokat a személyeket, akik román állampolgársággal és romániai lakhellyel rendelkeznek (2. szakasz). Ezek alapján tehát a külföldi lakhellyel rendelkező román állampolgárok nem számoltatnak meg.

A népszámlálás lebonyolításával egy, erre a célra létrehozott Központi Bizottság foglalkozik, amely az Országos Statisztikai Hivatal mellett „technikai titkárságot” hoz létre. A Központi Népszámlálási Bizottságban majdnem minden minisztérium képviselteti magát.

A népszámlálási űrlapokat a népszámlálók általában az állampolgár lakhelyén vagy tartózkodási helyén töltik ki cselekvőképes személyek nyilatkozatai, valamint hivatalos dokumentumok alapján. Azokat a személyeket, akiket nem találnak meg a számlálóbiztosok, vagy a hozzátartozók nyilatko-

51 H.G. nr. 881/09.12.1998 (M. Of. nr. 478/14.12.1998).

52 26/2008. Tv. (megjelent az RHK 168/2008.03.05. számában).

53 102/2015. Tv. (megjelent az RHK 322/2015.05.13. számában).

54 21/1991. Tv. (újra közzölve az RHK 576/2013.03.20. számában).

55 Megjelent a 296/2001.06.06. számú Hivatalos Közlönyben.

zatai alapján, vagy pedig a helyi szinten létező hivatalos nyilvántartásokban megtalálható információk alapján veszik számba.

Az egyéni adatok és információk, amelyeket bejegyeznek a népszámlálási ívekbe, szigorúan bizalmasak, és csak statisztikai célokra használhatók fel. A lakosság azon nyilatkozatait, amelyeket a népszámlálás alkalmával jegyeznek fel, nem lehet felhasználni az illető személyeket érintő döntések hozatalánál vagy őket érintő intézkedések foganatosításánál. Az állampolgárok kötelesek teljes és pontos információkkal szolgálni a számlálóknak.

Ezek alapján tehát a kisebbséghez tartozóknak elméletileg biztosítva van az a joguk, hogy szabadon bevallják identitásukat, és hogy ebből a bevallásból semmilyen hátrányuk ne származzék. A nemkormányzati szervezetek megfigyelőket küldhetnek a népszámláló bizottságokba.

A népszámlálási űrlapok egyik kérdése az etnikai, nemzetiségi hovatartozásra vonatkozik, és ezáltal minden román állampolgárnak megadatik az a lehetőség, hogy gyakorolja az identitáshoz való jogát, és magát egy bizonyos nemzetiségűnek vallja. A nemzetiségi hovatartozás bevallása nem kötelező, *az önkéntes bevallás azonban nominálisan történik, és nincs lehetőség többes identitás kinyilvánítására.*

A gyakorlatban azonban az identitásbevallást akadályozza, illetve ennek téves bevallását segíti elő egy sor olyan beavatkozás, amely a kormányhatározatok alapján a többséghez tartozó elfogult népszámláló biztosok segítségével történik. Így például a román nemzetiségnek külön rovata volt az űrlapokon, a többi nemzetiség rovatát viszont csak egy szám jelölte, és az identitását bevallónak nehezebb volt nyomon követni a számlálóbiztos feljegyzéseit. Sok esetben megtörtént, hogy a számlálóbiztosok ceruzával töltötték ki ezt a rovatot, lehetőséget teremtve arra, hogy ezt utólag kitöröljék vagy módosítsák. Egy másik lehetőség a visszaélésekre az az előírás, miszerint azokat a személyeket, akik nem tartózkodnak otthon a népszámlálás alatt, a létező hivatalos adatok alapján veszik számba, az illető személynek nem adatván meg az a jog, hogy személyesen vallja be identitását egy bizonyos időtartamon belül.

Romániában már 1990 elején megszületett a döntés, hogy létrehozni egy országos informatizált lakosságnylvántartási rendszert – ez főleg a rendőrség munkáját kellett volna, hogy megkönnyítse.⁵⁶ 1996-tól érvénybe lépett a „lakosságnylvántartásról és a személyi igazolványról” szóló tör-

56 548/1991.05.17. számú kormányhatározat az országos informatizált lakosságnylvántartási rendszer létrehozásáról (megjelent a 1990.05.18./74. számú Hivatalos Közlönyben).

vény.⁵⁷ A törvény szerint a román állampolgárok nyilvántartása a lakhely alapelveire támaszkodik, és a Belügyminisztérium végzi az „Országos Informatizált Lakosságnylvántartási Rendszer (OILR)” keretén belül, a lakosságnylvántartási alakulatok által. Az Állandó Lakosságnylvántartási Regisztert azért vezetik, hogy nyomon lehessen követni a lakosság számát, összetételét és alakulását, mozgását az ország területén.

A román állampolgárokat születésükkor veszik nyilvántartásba, amikor egy nyilvántartási számot is kapnak. 14 éves korában minden román állampolgár számára személyi igazolványt állítanak ki, amellyel az állampolgárságot is lehet bizonyítani.

A fent említett törvény kimondja, hogy adatai titkosak, és semmi esetre sem szabad ezeket más természetes vagy jogi személyeknek kiszolgáltatni, csak a törvény keretei között, vagy az illető beleegyezésével. Ez a törvény nem beszél arról, hogy a lakosságnylvántartás kitérne a természetes személyek etnikai hovatartozására. A törvény alkalmazási szabályainak egyik függelékében azonban megjelenik egy rovat, amely a *nemzetiség* (naționalitate) megjelölését is kéri abban az esetben, amikor egy román állampolgár külföldi lakhely bejegyzését kérvényezi.⁵⁸ Ebben az esetben nincs fogalomzavar, tehát a nemzetiség nem jelent állampolgárságot, ugyanis az ilyen kérést tevő személy román állampolgár, és a kérésben meg kell jelölnie a nemzetiségét is.

Egy másik alaptörvény az anyakönyvi dokumentumokról szóló 1996/119. számú⁵⁹, amelynek alkalmazási szabályzata⁶⁰ a kisebbségekre is vonatkozóan a következő előírásokat tartalmazza:

1. A nyilatkozatokat az anyakönyvvezető előtt születés vagy halál esetén szóban teszik, míg házasságkötés esetén ez írásban történik.

2. Az anyakönyveket (registrul de stare civilă) és a bejegyzéseket román nyelven vezetik a latin ábécé betűit használva. A „nemzetiség” rovatba, amely bizonyos dokumentumokban megjelenik, a szabályzat kimondja, hogy a kinyilvánított nemzetiséget kell beírni, míg az „állampolgárság” ro-

57 105/1996.09.25. számú törvény (megjelent a 1996.09.30./237. számú Hivatalos Közlönyben).

58 Az 1997.07.01./1. számú Alkalmazási Szabályok 7. függeléke „A külföldi lakhely alapítását kérvényező személy adatlapja” (megjelent a 1997.07.30./177. számú Hivatalos Közlönyben).

59 119/1996. számú törvény (újraközölve a 339/2013.05.18. számú Hivatalos Közlönyben).

60 Az 1997.10.13./1. Szabályzat a 1996/119. számú törvény rendelkezéseinek egységes alkalmazásáról (RHK 1997.11.19./318 bis).

vatban a személyi igazolványból kiderülő állampolgárságot kell feltüntetni (24. szakasz, c bekezdés).

3. Az összes dokumentumot a Román Tudományos Akadémia által megállapított szabályok szerint kell kiállítani, beleértve az *ă*, *î*, *â*, *ș*, *ț* betűk használatára vonatkozó szabályokat is. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyez-nünk, hogy a szabályzat nem szól semmit a kisebbségi nyelveken létező kü-lönleges betűkről és ékezetekről, habár ezek fel nem tüntetése főleg az örö-kösödések esetében sok gondot szokott okozni a névhasználatban. Ezt a helyzetet az anyakönyvi dokumentumokról szóló törvény 66. szakaszának 1. bekezdése végül orvosolja, amikor előírja, hogy a születési bizonyítványa-ba és az anyakönyvi dokumentumokba a család- és keresztnévet az illető személy anyanyelvén kell beírni, a latin ábécé betűinek segítségével.

4. Az anyakönyvi dokumentumok és bejegyzések semmissé nyilvánítá-sa, módosítása vagy kijavítása csak végleges, visszavonhatatlan bírósági ha-tározat alapján történhet meg. A kisebbségek esetében a kijavítás (rectificare) problémája vetődik fel az ékezetjavításokat illetően, amelyek anyagi hibáknak (erori materiale) minősülnek.

5. Az anyakönyvi igazolványokat csak román nyelven töltik ki.

6. Ezekbe az igazolványokba nem írják be az illető vallási hovatartozá-sát.

7. Az a személy, akinek a család- vagy keresztnévét úgy jegyezték be, hogy az anyanyelvről lefordították más nyelvre vagy egy más nyelv ortográ-fiai jeleivel írták le, kérheti, hogy megjegyzés formájában beírják ezeket a neveket anyanyelven és az anyanyelv ékezeteivel, mind a jogosult, mind en-nek szülei nevét illetően. A kérést az anyakönyvvezető polgármesteri hiva-talhoz kell beadni, és a polgármester kell hogy jóváhagyja egy rendelettel. A névváltoztatás után új születési bizonyítványokat adnak ki, és a módosítá-sok kiterjednek a gyerek vagy a házastárs nevére is, amennyiben az utóbbi is beleegyezik ebbe.

8. A névváltoztatást szabályozó kormányrendelet⁶¹, minden román ál-lampolgárnak széleskörű lehetőséget biztosít, arra, hogy adminisztratív úton megfelelő indokolás alapján nevet változtasson. Az indokok között megtalálható a hibásan anyakönyvezett nevek módosítása, a románra lefor-dított nevek eredeti használati módjának a kérelmezése, amennyiben a ké-relmező születésekor ezt a nevet használta vagy a család többi tagja által viselt név felvétele (4. szakasz). Ezeket az indokokat szokták a kisebbségek felhozni. A kérést a közösségi (helyi) lakosságnyilvántartási közszolgálatok-

61 41/2003. Kormányrendelet (megjelent a 68/2003.02.02. számú Hivatalos Közlöny-ben).

nál kell iktatni, és a megyei lakosságnilyántartási közszolgálat hoz döntést. A döntéssel elégedetlen személyek a közigazgatási bíróságoknál emelhetnek panaszt (18. szakasz).

A 113/1997. számú kormányhatározat⁶² szerint az Állandó Lakosságnilyántartási Regiszterben, mint aktív nyilyántartásban, a természetes személyekről a következő adatokat jegyzik fel:

- a. fő személyi adatok: név, keresztnév, nem, születési év, hely, szülők neve, személyi szám, férj vagy feleség neve, gyerekek, *nemzetiség* és családi állapot
- b. általános adatok: iskolai végzettség, foglalkozás, katonai helyzet
- c. lakhelyi és tartózkodáshelyi adatok
- d. adatok az igazolványokról
- e. kivándorlási és bevándorlási adatok
- f. elhalálozási időpont
- g. fénykép

Ezeket az adatokat az illető személy adja át a hatóságoknak (kivételt képeznek persze bizonyos adatok, mint a születés vagy halál bejelentése), illetve a hatóságok is napirendre hozhatják azokat egymás adatbázisainak alapján.

A nemzetiség vagy etnikai hovatartozás fel van tüntetve a katonakönyvben is, habár a lakosság honvédelemre való felkészítéséről szóló törvény⁶³ a katonakönyvről szóló részben nem tér ki ennek tartalmára. Ugyanaz a törvény azonban előírja, hogy a Honvédelmi Minisztérium saját adatbázist hoz létre helyi és központi szinten a besorozott személyek és a tartalékos katonák nyilyántartására az „Országos Informatizált Lakosságnilyántartási Rendszer” adatai alapján (43–45. szakasz).

Adminisztratív szempontból meg kell még említeni, hogy 2002. január 1-től Romániában megalakultak a közösségi (helyi) lakosságnilyántartási közszolgálatok, amelyek biztosítják az anyakönyvi iratok, személyi igazolványok, választókönyvek, jogosítványok, törzskönyvek kiállítását.⁶⁴

A lakosságnilyántartásról történelmi szempontból meg kell említeni, hogy Ó-Romániában 1887-ben, Erdélyben pedig 1894-ben⁶⁵ tértek át az egyházak által vezetett nyilyántartásról az állami nyilyántartásra.

62 A 1997.04.14./113. számú kormányhatározat az Állandó Lakosságnilyántartási Regiszter tartalmáról, napirenden tartásáról és adatainak az értékesítéséről (megjelent a 1997.04.21./71. számú Hivatalos Közlönyben).

63 446/2006. számú törvény (megjelent a 990/2006.12.12. számú Hivatalos Közlönyben).

64 A 2001.08.20./84. számú kormányrendelet (megjelent a 1996.06.11./120. számú Hivatalos Közlönyben).

65 A 1984.12.09./XXXIII-as törvénycikk az anyakönyvi dokumentumokról.

A román adatvédelmi törvényt – vagy teljes címén a természetes személyek védelmét biztosító törvényt – a személyes adatok feldolgozását és szabad forgalmát illetően csak 2001-ben fogadta el a parlament, és 2002. március 12-én lépett életbe.⁶⁶ A törvény megfogalmazott célja a természetes személy jogainak, alapvető szabadságainak és különösképpen az intim, családi és magánélethez való jogának garantálása és megvédése a személyes adatok feldolgozása során. A törvény azokra az adatfeldolgozásokra vonatkozik, amelyeket romániai vagy idegen, természetes vagy jogi személyek végeznek, függetlenül attól, hogy a köz- vagy magánszférában kerül sor erre. A törvény nem alkalmazható a törvényes előírások betartásával végzett honvédelmi vagy állambiztonsági tevékenységek esetében.

Személyes jellegű adatoknak minősülnek mindazok az információk, amelyek egy azonosított vagy azonosítható személyre vonatkoznak. Azonosítható az a személy, akit közvetett vagy közvetlen módon egy azonosítási szám, illetve identitásának fizikai, fiziológiai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy társadalmi tényezői alapján azonosítani lehet.

A törvény értelmében adatfeldolgozók vagy adatkezelők lehetnek azok a természetes, illetve köz- vagy magánjogi személyek – beleértve az állami hatóságokat, ezek intézményeit és helyi struktúráit –, amelyek a személyi adatok feldolgozásának célját és eszközeit állapítják meg. Feldolgozásnak (kezelésnek) minősül minden olyan beavatkozás vagy beavatkozások összessége, amelyeket automatizált (gépi) vagy nem automatizált eszközökkel hajtanak végre a személyes adatokon, és amelyek következménye az adat gyűjtése, feljegyzése, szervezése, tárolása, átalakítása, adattárból való eltávolítása, átnézése, egy harmadik személynek való kiszolgáltatása, terjesztése, más adatokkal való kiegészítése, zárolása vagy törlése.

A feldolgozott adatok jellegzetességeiről a törvény a következőket írja elő:

- ezeket jóhiszeműen, a törvénynek megfelelően kell feldolgozni;
- csak meghatározott, kifejezett és törvényes célokra lehet gyűjteni őket; ez alól kivételt képez az utólagos statisztikai, történelmi kutatásra vagy tudományos célokra való felhasználás (célhoz kötött, célorientált adatkezelés);
- a célnak megfelelőek és túlzás nélküliek kell hogy legyenek;
- pontosak és esetenként naprakészek, aktualizáltak kell hogy legyenek;
- olyan formában kell őket tárolni, hogy a személyt, amelyre vonatkoznak, csak addig lehessen azonosítani általuk, amíg a cél megvalósításához szükséges idő lejár.

⁶⁶ A 2001.11.21./677. számú törvény (megjelent a 2001.12.12./790. számú Hivatalos Közlönyben).

A törvény 3. fejezete különleges szabályokat ír elő bizonyos speciális személyi adatok feldolgozását illetően. Ezen adatok közé tartozik az identitás is. A 7. szakasz szerint tiltott az etnikai vagy faji eredetre, a politikai, filozófiai, vallási meggyőződésre, szakszervezeti hovatartozásra, valamint az egészségi állapotra és a szexuális életre vonatkozó személyi adatok feldolgozása. A tiltás feloldódik a következő esetekben:

1. az illető személy kifejezett beleegyezését adta ilyen feldolgozásra;
2. a munkajog alapján a feldolgozót törvényes előírás kötelezi erre;
3. a feldolgozás az illető személy életének, testi épségének és egészségének érdekében történik, illetve más személy védelméhez szükséges abban az esetben, ha az illető személy olyan állapotban van, hogy nem tudja magát kifejezni és beleegyezését adni;
4. a feldolgozást egy alapítvány vagy szövetség végzi legális tevékenység keretén belül, illetve akkor, ha más non-profit, politikai, filozófiai, vallási vagy szakszervezeti jellegű szervezet végzi azzal a feltétellel, hogy az illető személy ezeknek tagja vagy ezekkel rendszeres kapcsolatban van, és a feldolgozás alatt beleegyezése nélkül adatai nem fedhetők fel egy harmadik személynek;
5. amikor a feldolgozás olyan adatokat érint, amelyeket a személy nyíltan közzétett;
6. amikor a feldolgozás egy bíróság előtti jog megállapításához, gyakorlásához vagy védelméhez szükséges;
7. amikor egy fontos közérdek védelméről van szó azzal a feltétellel, hogy a személy jogai tiszteletben legyenek tartva, és részesüljön mindenfajta törvényes garanciában.

A feldolgozónak kötelessége értesíteni az adatfelvétel alanyát látogatásának időpontjáról, s tudomására kell hoznia kilétét, címét, nevét, a feldolgozás célját, a potenciális címzetteket (megbízók kilétét), és fel kell világosítania a jogairól, valamint arról, hogy mi történik vele, ha nem hajlandó az adatokat kiszolgáltatni.

Minden érintett személy évente egyszer, kérésre, ingyen kaphat feleletet a feldolgozótól arra a kérdésre, hogy mi történik az adataival. A feldolgozó a kért információkat köteles 15 napon belül kiszolgáltatni. Bárki kérheti a feldolgozótól, hogy módosítsa, napirendre hozza, megsemmisítse azokat az adatokat, amelyek hibásak, hiányosak, vagy nem felelnek meg a törvény előírásainak. Az érintett személy bármikor ellenezheti adatainak feldolgozását, ha nyomós okai vannak erre. Ez esetben, ha az ellenzés megalapozott, a feldolgozás megáll. Minden érintett személynek megadatik az a lehetőség, hogy a törvény által előírt jogainak megvédésére panaszt tegyen a bí-

rósági szerveknél vagy a törvény alkalmazását felügyelő hatóságnál. A bíróság előtt kártérítés megítélését is kérheti, ha az adatfeldolgozás kárt okozott neki. A kereslet fel van mentve a bélyegilleték fizetésétől, és a felperes lakhelye szerinti illetékes bíróságon kell benyújtani.

A törvény alkalmazását felügyelő szerv vagy hatóság az Ombudsman vagy Emberjogi Biztos (hivatalos román nevén: Avocatul Poporului), ő töltvén be Romániában az Adatvédelmi Biztos szerepét. Abban az esetben, ha a törvény előírásainak megszegését észleli, az Ombudsman beszüntetheti vagy felfüggesztheti az adatfeldolgozást, a feldolgozott adatot részben vagy egészében töröltheti, és lehetősége van értesíteni a bűnüldöző szerveket, illetve keresletet indíthat a bírósági szerveknél. Az Ombudsman hivatalának dolgozói kötelesek az adatfeldolgozásra vonatkozó információkat bizalmasan kezelni, még munkaviszonyuk megszűnése után is.

Az Ombudsmanhoz csak abban az esetben lehet panasszal fordulni, ha az illető előzőleg ugyanazt a kérését nem terjesztette bíróság elé, és ha már eltelt 15 nap az adatfeldolgozóhoz letett panasz napjától. Az Ombudsman határozatai 15 napon belül megtámadhatók az illetékes közigazgatási bíróság előtt. Az adatfeldolgozók nem utasíthatják vissza az Ombudsman kérését, szakmai vagy állami titkokra hivatkozva, ugyanis maga az Ombudsman is köteles az államtitkot megőrizni.

Románia mint Európa-Tanács tagállam 2001-ben ratifikálta⁶⁷ az Európa Tanács Adatvédelmi Egyezményét, amelyet 1981-ben dolgoztak ki Strasbourgban. A román alkotmányban előírt elsőbbség alapján tehát ez az Egyezmény a fent említett törvény előtt alkalmazható. A ratifikáláskor Románia az Európa Tanács tudomására hozta (*egyoldalúan kinyilvánította*), hogy ezt a szerződést alkalmazni fogják nemcsak az automatizált adatfeldolgozás, hanem más eszközökkel történő feldolgozás esetében is, ha nyilvántartásban már megjelenő vagy nyilvántartás számára gyűjtött adatokról van szó.

Az egyezmény célja: minden természetes személy számára garantálja az alapvető emberi jogok és szabadságok tiszteletben tartását, és különösképpen a magánélethez való jogot, az automatizált adatfeldolgozással szemben. Külön kitér az identitással kapcsolatos problémákra, kimondva, hogy „Azok a személyi adatok, amelyek faji eredetre, politikai véleményre, vallási meggyőződésre vonatkoznak ... nem képezhetik automatikus feldolgozás

67 A 2001.11.28./682. számú törvény az „Egyezmény az egyének védelméről a személyes adatok gépi (automatizált) feldolgozása során” ratifikálásáról (megjelent a 2001.12.21./830. számú Hivatalos Közlönyben).

tárgyát, kivételt képez az az eset, amikor a belső jog szabályai erre megfelelő garanciákkal szolgálnak.”

A személyi adatok bizalmas, titoktartó kezelésére kötelezi a törvény a statisztikai adatokat gyűjtő, kezelő, tároló intézményeket is.⁶⁸

Az identitás bevallásától függ Romániában az anyanyelvhasználat a helyi közigazgatásban, ugyanis ezen a szinten, ha a kisebbségi lakosság aránya meghaladja a 20 százalékot:

1. a helyi és megyei tanácsnak az adott kisebbség nyelvén is nyilvánosságra kell hoznia a gyűlések napirendjét és a megszavazott határozatokat;

2. a kisebbséghez tartozóknak joguk van arra, hogy anyanyelvükön adjanak be szóbeli vagy írott kérést a helyi és megyei közigazgatási szervekhez, és arra, hogy ugyanazon a nyelven kapjanak választ;

3. a helységneveket az adott kisebbség nyelvén is ki kell függeszteni a hivatalos nyelvű felirat mellett;

4. a helyi közigazgatási szervek kötelesek a nevüket és az alárendelt intézmények nevét a kisebbség nyelvén is kifüggeszteni, ugyanez vonatkozik a közérdekű hirdetésekre is;

5. a helyi közigazgatási szervek által rendezett ünnepeken lehet használni a kisebbség nyelvét is;

6. kérésre a házasságkötés levezetése az adott kisebbség nyelvén végezhető el;

7. a tanácsi határozattervezeteket az adott kisebbség nyelvén is meg kell fogalmazni;

8. a normatív határozatok a román mellett az adott kisebbség nyelvén is megjelennek;

9. a helyi közigazgatási szervek alkalmazni fognak olyan személyeket, akik értik és beszélnek az illető kisebbség nyelvét.

Ami az identitásvállalásból eredő anyanyelvhasználatot illeti, egy másik „mágikus szám” a kisebbségek számára az 1/3. Vagyis ott, ahol a tanács összetételében a kisebbségi tanácsosok száma meghaladja az 1/3-ot, ezek a következő lehetőségeket kapják:

1. a tanácsüléseken lehet használni az adott kisebbség nyelvét;

2. a határozatokat kötelező lefordítani az adott kisebbség nyelvére is;

3. abban az esetben, ha három egymást követő tanácsülésen nincs biztosítva a tolmács jelenléte, fel lehet oszlatni a helyi tanácsot.

Negatív pontként említhetjük ezen a területen a csángómagyarok identitásvállalásának a román hatalom általi akadályozását. A hatalom szerint a

68 226/2009. számú törvény a hivatalos statisztika megszervezéséről és működéséről Romániában (megjelent a 397/2009.06.11. számú Hivatalos Közlönyben).

csángók identitásvállalása elmagyarosításukat jelenti, és ebből kiindulva helyi képviselői révén megakadályozza, hogy a csángók önállóan döntsék el, hogy a valódi identitásukkal rokon magyar identitást vállalják-e.⁶⁹

Ezt a problémát 2000-ben az Európa Tanács elé tárták, ahol a román fél továbbra is egyoldalúan azt állította, hogy a csángók románok, és nincs szükségük kisebbségi jogokra anélkül, hogy az érdekeltek véleményét kikérték volna. Az Európa Tanács Közgyűlésének Állandó Bizottsága 2001. május 24-én (Isztambulban) foglalt állást csángóügyben. Tytti Isahookana finn riportőr jelentése alapján a testület kilenc pontban fogalmazta meg ajánlásait Románia számára. A 9078-as ajánlás a csángókat római katolikus vallású, nem homogén csoportként mutatja be, mely a középkortól Moldvában él, a magyar nyelvnek egy archaikus formáját beszéli, és egész Európa számára rendkívül értékes hagyományvilágot, kultúrát képvisel. Az ajánlás szerint a román alkotmánnyal és az oktatási törvényekkel összhangban biztosí-

69 A csángók a székelyföldi régiókból kivándorolt magyaroktól származnak. Az első áttelepedési hullám 1420-ra tehető, amikor 20 000 magyart száműztek Magyarországról, mert Husz János vallástanát fogadták el. A második hullámmal érkeznek az 1764-es madéfalvi veszedelem menekültjei a Székelyföldről. E menekültek leszármazottjait próbálja a mai román hatalom tájszólást beszélő románokká nyilvánítani, ezek megkérdése nélkül, vagy egyszerűen vallási kisebbségnek minősíteni, amikor felvetődik a kérdés, hogy miért római katolikusok a csángók, míg a többség majdnem teljes egészében görög-keleti vallású.

A moldvai román római katolikusok képviselői a csángókat román nyelvű, román eredetű népcsoportnak tartják, amely csak vallási kisebbséget képez, de etnikai szempontból a többséghez tartozik. Az egyház román főpapjai általában azt állítják: „románok voltunk és leszünk mindig”. Egyes román történészek a csángókat olyan római katolikus vallású románoknak tartják, akiknek el kellett menekülniük Erdélyből, habár köztudott, hogy az erdélyi románok vagy megmaradtak ortodoxoknak, vagy áttértek a görög-katolikus vallásra anélkül, hogy a római katolikus vallás felé tájékozódtak volna.

Figyelemre méltó Gheorghe Bejan felelete arra a kérdésre, hogy miért magyar a legtöbb csángónak a neve. Ő azt felelte, hogy az 1898-as budapesti Névmagyarosító Központ munkájának a következményeként, és ugyanakkor ő állítja, hogy csak 1767-ben 24 000 család települt át Erdélyből. Tudományosan nehéz amellet érvelni, hogyan magyarosította a 15–18. század között Magyarországról kivándorolt csángók nevét a magyar állam 1898-ban.

Az elméleti eredetvizsgálaton túlmenően a súlyos probléma az, hogy azoknak a csángóknak, akik magukat magyarnak vallják, meg van tiltva az ehhez az identitáshoz való jog. A román állam helyi szervei akadályozzák az anyanyelv használatát az iskolában, a templomban és a hivatalos szervek előtt, sőt még a magánlakásokban megtartott magyar órák alatt is.

tani kell a csángók számára az anyanyelvű oktatás lehetőségét. A helyi iskolákban osztálytermeket kell biztosítani az anyanyelvük tanításához, és a csángóul tanító tanárokat meg kell fizetni. A dokumentum szerint a csángó szülőket tájékoztatni kell a román oktatási törvényekről, és segíteni kell őket abban, hogy alkalmazzák a törvény nyelvhasználatra vonatkozó előírásait. Lehetőséget kell biztosítani a csángóknak az anyanyelvű római katolikus misék hallgatására, és arra, hogy egyházi énekeiket anyanyelvükön énekelhessék.⁷⁰ Az ügy abszurditását hangsúlyozza Gheorghii Prisăcaru román szenátor viselkedése, aki noha az ajánlásra szavazott, utólag úgy érvelt, hogy a csángók anyanyelve nem magyar, hanem csángó és ennek a nyelvnek a használatát kell majd biztosítani számukra.

Ellentétben a csángókkal, akik identitásukat megkérdőjelezi a román állam, létezik egy olyan román népcsoport, amelynek külön identitását törvény jelenti ki, és amelyik különleges jogokat élvez, ami az erdőkitermelést illeti. Ezek az ún. „mócok”, akik a Nyugati Kárpátokban élnek, és évente több tíz köbméter fa kitermelésére, szállítására kaptak felhatalmazást ellenszolgáltatás nélkül azért, hogy identitásukat, amely szorosan összefügg a fafeldolgozással, meg tudják őrizni.⁷¹

A negatív rendelkezések sorában megemlítjük a helységnevek elrendeléséről és megváltoztatásáról szóló törvényt,⁷² amely szerint a Parlament dönt minden elnevezés és névváltoztatás esetén, míg az érintett helység vagy közigazgatási egység lakóit csak egy tanácsadó referendum erejéig kérdezik meg. Ez a jogszabály nem tér ki a kisebbségi nyelven használt megnevezésre, így öröm az örömben az a tény, hogy a régi, magyar nyelvű helységneveket nem érinti az esetleges névváltoztatás.

A létezéshez való jogot mint alapvető emberi jogot maga a Btk. biztosítja a személyeknek. Az egyén fizikai megsemmisítését a 188-as szakaszban „emberölés”-ként bünteti, míg a csoportos megsemmisítést a 438. szakasz bünteti mint „tömeggyilkosságot”. Ez azonban még mindig nem elég akadály az ethnocidium vagy erőszakos asszimilálás ellen, ami erőszakos elköltöztetés vagy esetleg az etnikai arány megváltoztatásának a formáját is öltheti. Ennek a megelőzését „a megkülönböztetés minden formájának a megelőzéséről és megbüntetéséről” szóló 2000-ben hozott kormányrende-

70 Gazda Árpád: Általános európai ügy a csángóké. *Krónika*, 2001. december 29–30.

71 33/1996. tv. a Nyugati Érchegeység lakóinak egyes gazdasági jogaiba való visszahelyezéséről (megjelent a 105/1996.05.23. számú Hivatalos Közlönyben).

72 63/2002. tv. (megjelent a 646/2002.08.30. számú Hivatalos Közlönyben).

let⁷³ kellene hogy biztosítsa, amely szó szerint a következő garanciákat nyújtja:

12. szakasz: (1) A jelen rendelet szerint, szabálysértésnek minősül minden olyan cselekmény, amely fenyegetést, kényszert, erőszakot vagy bármilyen más asszimilációs, gyarmatosítási vagy személyek áthelyezésére irányuló eszközt használ annak érdekében, hogy az ország egy részében vagy egy helységében módosítsa az etnikai, faji vagy társadalmi összetételt.

(2) A jelen rendelet szerint, szabálysértésnek minősül bármely magatartás, amely abból áll, hogy rávesznek valakit, hogy elhagyja lakhelyét, deportálják vagy életkörülményeit megnehezítik azzal a céllal, hogy ez a személy vagy személyek egy csoportja, akik egy adott fajhoz, nemzetiséghez, etnikumhoz vagy valláshoz tartoznak, beleegyezésük nélkül hagyományos tartózkodási helyükről való lemondásra kényszerüljenek. Jelen rendelet megsértésének minősül egy kisebbségi csoport kötelezése, hogy elhagyja a helységet, területet vagy környéket, ahol lakik, valamint egy többségi csoport kötelezése is arra, hogy olyan helységben, területen vagy környéken telepedjen le, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó lakosság lakik.

13. szakasz: Szabálysértésnek minősül a jelen rendelet szerint minden olyan magatartási forma, amelynek célja egy bizonyos személy vagy csoport elüldözése vagy elköltöztetése egy lakónegyedből vagy egy épületből az érintett személyek faji, nemzetiségi, etnikai, vallási, társadalmi, hitbeli, nemi vagy szexuális irányultsági hovatartozása miatt.

A 12. szakasz 2. bekezdésének 2. mondatából kiderül, hogy egy többségi csoport betelepülése olyan helységbe, területre vagy környékre, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó lakosság lakik, nem minősül az etnikai arányok törvénytelen módosításának, ha ez önkéntes alapon történik.

Éppen ezért Romániában az etnikai arányokat ma már nem iparosítással vagy az értelmiségiek elköltöztetésével változtatják meg, hanem időnként „militarizálással”.⁷⁴

Ami a hazához való jogot illeti, meg kell állapítanunk, hogy Románia „országot” biztosít a kisebbségeknek, viszont ahhoz, hogy ezek azt az országot hazájuknak érezzék, szükség van a kisebbségi jogok széleskörű biztosí-

73 137/2000. Kormányrendelet (újraközölve az RHK 166/2014.03.07. számában), a hatálybalépés időpontja: 2000. november 2.

74 Például 1990–2000 között a tömbben élő magyar kisebbség lakóterületein új és új katonai vagy csendőrlaktanyákat, egységeket hoztak létre, amelyek személyzete szinte 100 százalékban a többségből kerül ki. Ezek és a családjaik általában 3–4 százalékkal is megváltoztathatják a helyi etnikai arányt, és a jövőre nézve ez az arány csak a többség javára változik. Lásd *Háromszék*, 1995. április 11.

tásához, mert a „haza-érzet” kizárólag szubjektív alapokon nyugszik, és a kisebbségek maguk ítélik meg, hogy az országot hazájuknak érzik-e vagy sem.

4. A diszkrimináció és a hátrányos megkülönböztetés tilalma

A diszkrimináció és a hátrányos megkülönböztetés tilalma területén három nagy csoportba lehet a Romániában érvényben levő jogszabályokat sorolni:

1. Az egyenlőség megteremtését és fenntartását szolgáló jogszabályok.
2. A diszkriminációt szankcionáló vagy megelőző büntetőjogi előírások.
3. A 20. században elszenvedett megkülönböztetés jóvátételét megengedő előírások.

1. Az alkotmány 30. cikkelyének 7. bekezdése megtiltja a faji, társadalmi osztályi, nemzeti vagy vallási alapon történő bujtogatásokat, egyúttal tiltja az állam és a nemzet rágalmazását, valamint a területi szeparatizmusra való felbújtást.

Az alkotmány jogegyenlőséget biztosít minden állampolgárnak fajra, nemzetiségre, etnikai eredetre, nyelvre, vallásra, véleményre, nemre, politikai hovatartozásra, vagyona vagy társadalmi származásra való tekintet nélkül (4. cikk, 2. bekezdés). Garantált az állampolgárok egyenlősége a törvény előtt bármilyen előjog vagy megkülönböztetés nélkül (16. cikkely, 1. bekezdés).

Ezeket az előírásokat azonban beárnyékolják bizonyos előírások ugyan csak az alkotmányból, amelyek annyira elvontan fogalmazzak, hogy fennáll a veszély, hogy kisebbségellenes módon alkalmazzák azokat. Ilyen előírások a következők:

1. cikkely: „Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam.”

13. cikkely: „Romániában a hivatalos nyelv a román.”

Az egynyelvű nemzetállam elméletileg kizárja a kisebbségek létezését, vagy legalábbis másodrangú állampolgárokká teszi őket államalkotó és szóvási képességük hiányában.

2000-ben a román kormány rendeletet hozott „a megkülönböztetés minden formájának a megelőzéséről és megbüntetéséről”⁷⁵, amelyet 2015-ig

⁷⁵ 137/2000. Kormányrendelet (újraközölve az RHK 166/2014.03.07. számában), a hatálybalépés időpontja: 2000. november 2.

többször is módosítottak. Ez a rendelet meglehetősen rendhagyó, ugyanis az alkotmányban előírt alapvető jog betartását próbálja konkretizálni, de a diszkriminatív cselekményeket csak szabálysértéseknek minősíti. A gyakorlatban viszont majdnem minden ilyen cselekmény bűncselekménynek minősül, éppen ezért a rendelet is kimondja, hogy egy bizonyos cselekmény csak akkor minősül szabálysértésnek, ha nem minősíti más törvény bűncselekménynek. Ezt a rendeletet az uniós csatlakozásért folytatott jogharmonizáció során utóbb a 2002. évi 48. számú törvény⁷⁶ módosította, amely által megoldódott az EK 2000/43-as irányelvének⁷⁷ átvétele a román jogba.

A rendelet 2. szakasza a következőképpen határozza meg a diszkriminációt: „Megkülönböztetés alatt értünk minden olyan különbségtételt, kizárást, tiltást vagy jogtalan előnyben részesítést, amelynek a faj, a nemzetiség, az etnikum, a nyelv, a vallás, a társadalmi kategória, a meggyőződés, a nem vagy a nemi meggyőződés, a hátrányos kategóriához való tartozás az alapja, és amelynek az a célja, hogy leszűkítse vagy eltörölje az emberi jogok és az alapvető szabadságok vagy a törvény által előírt jogok elismerését, gyakorlását vagy használatát a politika, gazdaság, társadalom vagy a közélet bármilyen területén.”

A rendelet a következő konkrét területeken tiltja a megkülönböztetést: a gazdasági életben, a munkaviszonyokban, a közszolgáltatásokban, a jogszolgáltatásban, az egészségügyi gondozásban, a földterületek vásárlásánál, a bankhitelek igénybevételénél, a közszállításban és az oktatásban. Ugyanakkor megtilt minden intézkedést, amely a lakosság összetételének megváltoztatására irányul, és amelynek célja a deportálás vagy elűzés, valamint az olyan nyilvános viselkedésmódot, amelynek nacionalista-sovinista propaganda jellege van.

Ennek a jogszabálynak haladó szellemű rendelkezései is vannak, mint például:

1. Megengedi a pozitív diszkriminációt, kimondván, hogy azokat az intézkedéseket, amelyeket a hatóságok vagy magánszemélyek azért hoznak, hogy esélyegyenlőséget teremtsenek, nem lehet diszkriminatív intézkedésnek minősíteni.

2. Különböző kivételeket ír elő, amelyek a kisebbségi népcsoportok esélyegyenlőségét hivatottak biztosítani: megengedi külön helyek fenntartá-

76 Megjelent a Hivatalos Közlöny 69/2002. január 31. számában.

77 Teljes címe: A Tanács 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról, megjelent az EU Hivatalos Lap L 180/19/07/2000. számában.

sát az oktatásban, elutasítja az olyan személyek papi képzését, akik nem tudják bizonyítani, hogy az illető valláshoz tartoznak.

3. Felperesi vagy panaszjogot biztosít a nemkormányzati emberjogi szervezeteknek abban az esetben, ha csoportokat diszkriminálnak, és képviseleti jogot ad ugyanezeknek, ha magánszemély kéri fel őket segítségnyújtásra ilyen jellegű problémákban.

4. A kártérítési kereseteket felmenti a bélyegilleték kifizetése alól.

5. Előírja egy Országos Tanács létrehozását a diszkrimináció leküzdésére, amely felügyeli a rendelet alkalmazását és előírásainak a betartását. Ez a szerv 2001-ben jött létre, és panaszelbírálási illetékességgel is bír.⁷⁸

A diszkriminációs esetek bizonyítási eljárásában bármely bizonyítási eszköz felhozható, ideértve hang- és képanyagokat és statisztikai adatokat is, és a rendelet kimondja, hogy *„Az érdekelt személynek kötelessége bizonyítani olyan tények fennállását, amelyek közvetlen vagy közvetett diszkrimináció meglétére engednek következtetni, az a személy pedig, aki ellen a megkeresést megfogalmazták, köteles bebizonyítani, hogy a tények nem jelentenek diszkriminációt”* (27. szakasz, 4. bekezdés).

A román szakirodalom értelmezésében az előbbi rendelkezésből „a bizonyítás kötelességének a megosztása következik: a panasztevőnek ki kell mutatnia, fel kell állítania a tett elkövetésének vélelmét, és az alperesnek egy ilyen helyzetben gyakorlatilag be kell bizonyítania az ártatlanságát, a bizonyítás kudarca pedig természetes módon magával vonja a diszkriminatív tett elkövetésének a megállapítását. Ennek a mechanizmusnak az alkalmazására azért van szükség, mivel a diszkriminációs esetekben a bizonyítás kivitelezése nehéz, sokszor akár lehetetlen. A bizonyítási eljárás »lazulásával« (a bizonyítás kötelességének a megfordítása és bármilyen típusú bizonyíték használhatósága) a törvényhozó elébe megy bizonyos hátrányos helyzeteknek, amelyekbe egy diszkriminatív cselekedet áldozata eleve belekerül”.⁷⁹

Romániában az alkotmány 6. szakaszának 2. bekezdése nyíltan kimondja, hogy a kisebbségek pozitív diszkriminációja nem engedélyezett. Ugyanakkor az alkotmány előírja, hogy az állam által hozott intézkedések a kisebbségek identitásának megőrzésére, fejlesztésére és kinyilvánítására összhangban kell hogy legyenek az egyenlőség és a meg nem különböztetés elvével a más román állampolgárokkal szemben.

78 Hotărârea Guvernului nr. 1194/27.11.2001 privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării (M. Of. nr. 792/12.12.2001).

79 Chiriță-Săndescu: i. m. 97.

A diszkrimináció valamennyi formájának a megelőzéséről és büntetéséről szóló 2000. évi 137. számú kormányrendelet 2. szakaszának, 9. bekezdése a következőképpen tisztázza a pozitív jogvédelmet: „A hatóságok vagy a magánjogú jogi személyek által egy személy, személyek csoportja vagy egy közösség érdekében hozott azon intézkedések, amelyek ezen személy vagy személyek természetes fejlődésének biztosítását és más személyekkel, személyek csoportjával vagy közösséggel szemben az esélyegyenlőség tényleges megteremtését célozzák meg, valamint azok a pozitív intézkedések, amelyek a hátrányos helyzetű csoportok védelmére irányulnak, a jelen rendelet értelmezése szerint nem jelentenek diszkriminációt.”

A magyar-román, német-román alapszerződések vagy barátsági szerződések elítélik a xenofób, gyűlölködő, megkülönböztető megnyilvánulásokat, a rasszista előítéleteket, és a felek kötelezik magukat arra, hogy ezek megjelenését megelőzik. A szerződő felek bátorítják a toleráns hangulat kialakulását a többség és a kisebbség között.

Az audiovizuális médiáról szóló törvény biztosítja mindenki számára azt a jogot, hogy – amennyiben úgy érzi: az adások jogsértést okoznak neki, vagy hátrányos helyzetet teremtenek számára, kérheti az információk helyreigazítását, cáfolását, illetve joga van a replikára vagy feleletre. A rádió- és televízió-társaságok szervezéséről szóló törvény szerint, a rádió- és tévéadók kötelesek a nemzeti kisebbségek (kulturális, tudományos) értékeit is népszerűsíteni.

A nyilvános gyülekezések szervezéséről és lebonyolításáról szóló törvény⁸⁰ tiltja az olyan tüntetéseket, gyülekezéseket, amelyek célja a totalitárista, fasiszta, kommunista, rasszista, sovinszta vagy terrorista tanok terjesztése vagy a nemzeti vagy vallási gyűlésre, megkülönböztetésre való felbujtás (9. szakasz).

2. A diszkriminációt szankcionáló büntetőjogi előírások.

Romániában 2014. február 1-től egy új büntetőtörvénykönyv⁸¹ lépett hatályba, amely teljesen átfogalmazta a kisebbség szempontjából is fontos előírásokat. Ezen előírások rövid, de átfogó leltára a következő:

A Btk. 77. szakaszának h) pontja szerint súlyosbító körülménynek számít, ha a bűncselekményt faji, nemzetiségi, etnikai, nyelvi, vallási, nemi, szexuális irányultsági, vélemény vagy politikai hovatartozási, vagyoni, társadalmi származási, életkori, fogyatékosági, nem fertőző krónikus betegségi

80 60/1991. tv. (újraközölve az RHK 880/2004. szeptember 29. számában).

81 286/2009. tv. (megjelent az RHK 510/2009. július. 24. számában).

vagy HIV/AIDS fertőzési okok miatt vagy más hasonló, az elkövető által más ember alacsonyabbrendűségét bizonyító körülmény miatt követték el.

A jogi személy esetében kiszabható kiegészítő büntetések (136, 141. szakasz) esetében a törvény szerint létrehozott politikai pártok, vallási szervezetek és a nemzeti kisebbségek szervezetei esetén nem lehet alkalmazni: a jogi személy feloszlását és a jogi személy tevékenységének vagy egyik tevékenységének 3 hónaptól – 3 évig terjedő felfüggesztését.

Kínzásnak (282. szakasz) minősül a fizikai vagy lelki szenvedés okozása a következő célok elérésének *érdekében*:

- a) értesülések vagy nyilatkozatok megszerzése érdekében;
- b) büntetésként az elkövetett bűncselekményért;
- c) annak érdekében, hogy megfélemlítsék, vagy nyomást gyakoroljanak rá vagy egy harmadik személyre;

d) bármilyen diszkriminációra alapozó indok miatt;

Semmilyen rendkívüli körülményre, bármi legyen is az, hadiállapot vagy háborús fenyegetés, belpolitikai instabilitás vagy bármely más kivételes állapot, nem lehet hivatkozni a kínzás igazolására. Nem lehet hivatkozni az előjáró vagy hatóság rendeletére, parancsára sem.

A hivatali visszaélés (297. szakasz, 2. bek.) bűncselekménye 2–7 évig terjedő büntetéssel szankcionálható, és azon köztisztviselő cselekménye, aki szolgálata gyakorlása során faji, nemzetiségi, etnikai, nyelvi, vallási, nemi, szexuális irányultsági, politikai hovatartozási, vagyoni, életkori, fogyatékosági alapon, nem fertőző betegségek vagy HIV/AIDS miatt korlátozza bármely személy jogát, vagy ezek számára kisebbségi helyzetet teremt.

Gyűlöletre vagy hátrányos megkülönböztetésre uszítás bűncselekményének minősül (369. szakasz) a tömeg bármilyen eszközzel való gyűlöletre és diszkriminációra uszítása egy bizonyos kategóriába (csoporthoz) tartozó személy ellen, és 6 hónaptól 3 évig terjedő börtönbüntetéssel sújtható vagy pénzbüntetéssel büntetendő. Ez az előírás helyettesíti a régi Btk. 317. szakaszában szankcionált nacionalista-soviniszta propagandát. Ennek a bűncselekménynek a *tárgya* az állampolgárok közötti vagy a többség–kisebbség közötti békés együttélés és kölcsönös tisztelet aláásása. Ami az *alanyát* illeti, ezt bárki elkövetheti, de csak *szándékosan*, míg a *sértett fél* az állam és egy nemzetiségi vagy faji csoport tagja. A tényálladáki elem a propaganda, vagyis bizonyos ideák, felfogások vagy doktrínák szóban, tettekben, gesztusokban vagy írásban való terjesztése vagy magasztalása, mások meggyőzésének szándékával. Konkrétan ilyen propagandának minősül a nacionalista-soviniszta⁸² gondolatok ter-

82 A soviniszta szó a francia „chauvin” szóból ered, amely az első francia birodalom lelkes francia katonáját nevezte meg. Lásd „Chauvin [e: soven] Napóleon-imádó

jesztése, azaz olyan gondolatoké, amelyek egy bizonyos népet vagy nemzetet magasztalnak, míg a másikat lealacsonyítják, vagy ennek lejáratását tűzik ki célul, illetve a faji vagy nemzetiségi gyűlölet szítása, azaz egy bizonyos etnikai csoport keretén belül egy másik faji vagy nemzetiségi csoport ellen irányuló, nemzetiségi gyűlöletérzelem keltése, ápolása és bátorítása.

A Btk. 438. szakasza szerint népirtás bűncselekményét követi el az, aki valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges kiirtása céljából az alábbi cselekményeket követi el:

- a) a csoport tagjait megöli;
- b) a csoport egyes tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz;
- c) a csoportot olyan életfeltételek közé kényszeríti, amelyek annak teljes vagy részleges elpusztulásához vezethetnek;
- d) olyan intézkedést tesz, amelynek célja a csoporton belül a születések meggátolása;
- e) a csoport gyermekeit erőszakosan más csoporthoz viszi át.

A büntetés ebben az esetben életfogytig tartó szabadságvesztés vagy 15–25 év, a népirtás elkövetésére létrehozott egyezségért 5–10 évig, míg a nyilvános felbújtásért 2–7 évig terjed a börtönbüntetés.

3. A 20. században elszenvedett megkülönböztetés jóvátételét megengedő előírások.

1990 előtt a nemzeti kisebbségek tagjai 45 éven keresztül olyan rendszerben voltak kénytelenek élni, amelynek legfőbb tulajdonsága az emberi jogok semmibevétele volt. Ezenfelül az 1945 előtti időszakban, főként miután a román állam vezetése diktatorikus formát öltött, a nemzeti kisebbségek egy része súlyos diszkriminációt és jogainak teljes megtagadását szenvedte el.⁸³

A múlt jogtalanságainak helyrehozatalát vagy legalább enyhítését szolgálja néhány olyan jogszabály, amely csak a kisebbségekre vonatkozik.

Az állam által önkényesen elvett tulajdonok visszaszolgáltatásával kapcsolatosan meg kell említenünk:

francia színpadi alak...” (Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.) Soviniszta az, aki túlzásba viszi a hazafiságot, hazája iránt őszinte, de vak, féktelen, határtalan és kritikátlan csodálatot tanúsítva. A mai soviniszta már idegengyűlölő, vagyis arrogánsan könyveli el saját nemzetének más nemzetek feletti elsőbbségét (feljebbvalóságát), velük szemben kifejezésre juttatva intoleranciáját és kizárólagosságát.

83 Chiriță–Săndescu: i. m. 111.

- a zsidó közösségek ingatlanainak a visszaszolgáltatásáról szóló sürgősségi rendeletet;⁸⁴

- az 1998. évi 13. számú sürgősségi kormányrendelet a romániai nemzeti kisebbségek közösségeinek tulajdonát képező egyes ingatlan javak visszaszolgáltatásáról;⁸⁵

- az 1998. évi 112. számú kormányrendeletet a romániai nemzeti kisebbségek felekezeti, szervezeti közösségeinek tulajdonát képező egyes ingatlan javak visszaszolgáltatásáról;⁸⁶

- az 1999. évi 83. számú sürgősségi kormányrendeletet a romániai nemzeti kisebbségek közösségeinek tulajdonát képező egyes javak visszaszolgáltatásáról.⁸⁷

Meg kell itt azonban jegyezni, hogy jelenleg az ingatlan javak visszaszolgáltatására vonatkozó összes más jogszabály a 2001. évi 10. számú törvénynek van alárendelve. Ez utóbbi jogszabály értelmében bármely természetes vagy jogi személynek, beleértve a vallási közösségeket képviselő jogi személyiségeket vagy egyesületeket, illetve más, az etnikai kisebbségekhez tartozó személyeket tömörítő szervezeteket, jogában áll visszakapni, természetben vagy egyenértékű kárpótlással az 1945. március 6. után az állam által önkényesen elvett bármely ingatlant, függetlenül attól, hogy milyen módon történt a javak kivonása az állami vagyontól.⁸⁸

Egy másik, kárpótlási szándékú jogszabály az 1999. évi 105. számú kormányrendelet,⁸⁹ amely a Romániában 1940. szeptember 6. és 1945. március 6. között fennállt rendszer által etnikai okokból üldözött személyeknek nyújtott kártérítést havi járadék formájában.

Romániában 1989 után újra megjelentek a legionárius szervezetek, amelyek célja elsősorban a zsidó- és romaellenes megnyilvánulások szervezése, de nincs az a kisebbség, amely állíthatná, hogy rá nem vonatkozik ennek a szervezetnek a propagandája. A legionarizmus a fasisztától csak abban különbözik, hogy fundamentalista keresztény, vallásos jellege van, míg a fasiszták laicizálták magukat. A fasiszmus tág értelemben gyűjtőneve az obszkurantizmusnak, miszticizmusnak, szélsőséges nacionalizmusnak és fajgyűlöletnek, különösképpen a náci antiszemita filozófiai felfogásnak,

84 21/1997. SKR (megjelent az RHK 97/1997.05.21. számában).

85 Megjelent az RHK 255/1998.07.08. számában.

86 Megjelent az RHK 324/1998.08.29. számában.

87 Újraközölve az RHK 797/2005.09.01. számában.

88 Chiriță-Săndescu: i. m. 112.

89 Megjelent az RHK 426/1999.08.31. számában.

amely arra irányul, hogy egy demokratikus államformát felcseréljen egy totalitárius, diktatorikus államformával.

A szélsőjobboldali megnyilvánulások felerősödésére többször felhívták a román hatóságok figyelmét különböző európai szervezetek, illetve az amerikai szenátus több tagja. Mintegy válaszként, 2002-ben sürgősségi kormányrendelet született a fasiszta, fajgyűlölő, xenofób szervezetek és szimbólumok, valamint az emberiség és béke ellen elkövetett bűncselekményekért elítélt személyek kultuszának megtiltásáról.⁹⁰ Ez a rendelkezés bűncselekménynek minősíti az ilyen jellegű szervezetek létrehozását, az ilyen szimbólumok terjesztését, a holokauszt nyilvános tagadását és a fasiszta, fajgyűlölő, xenofób ideológia propagandáját, valamint rendelkezik az ilyen tevékenységet folytató szervezetek feloszlátásáról.

A gyakorlat alapján el lehet mondani, hogy az igazságszolgáltatás szintjén is észlelhetőek voltak bizonyos etnikai alapon való megkülönböztetések. Így például a kisebbség államosított ingatlanait nehezebben szolgáltatja vissza a hatalom, mint a többségiekét, főleg ami a régi erdélyi nemesség vagy az erdélyi történelmi egyházak vagyonát illeti.

A „marosvásárhelyi események” alatt, habár a román többség kezdeményezte és „aktív részt vállalt” bennük, három román nemzetiségű halott mellett pedig három magyar nemzetiségű áldozata is volt az eseményeknek, egyetlen román nemzetiségű résztvevőt sem tartóztattak le, viszont 44 magyar és roma nemzetiségű résztvevőt a törvényszékek összesen 66 év börtönre ítélték.

A kisebbségi jogban megkülönböztetünk egy megtűrő és egy elősegítő kisebbségjogi rendszert. Az első a formális jogegyenlőségre fordítja a hangsúlyt, a létező helyzet „konzerválására” törekszik, és nem célja a hosszú távú fejlesztés. Az elősegítő kisebbségjogi rendszer nemcsak a formális egyenlőséget biztosítja, hanem ennek fejlesztését tűzi ki céljául.

Románia alkotmányosan a megtűrő kisebbségjogi rendszer mellett foglalt állást, kizárva az aktív megkülönböztetést a kisebbségekhez tartozókkal szemben, de hallgatólagosan eltérve a passzív diszkriminációt, ami hosszú távon a kisebbségek eltűnését célozza.

5. A nemzeti jelképekhez és ünnepekhez való jog

Romániában nagyon le van szűkítve a magyar kisebbségi *szimbólumok* (himnusz, címerek, jelvények) használata, nyilvános helyeken való kifüggesztése, eléneklése, mert ezek a szimbólumok általában az anyaország

90 31/2002. SKR (megjelent az RHK 214/2002.03.28. számában).

szimbólumai is, amelynek az államalkotó nemzetéhez tartozik etnikailag a kisebbség.

Ezt a helyzetet a román állam szimbólumait szabályozó törvények, jogszabályok alakították ki. Ilyen törvény a 75-ös számú 1994-ből „Románia zászlójának felvonásáról, himnuszának elénekeléséről és a Románia címe-rell ellátott pecsétek használatáról az állami intézmények által”,⁹¹ amely az alkotmány 107. szakaszát próbálja meg alkalmazni. E törvény alapján a kormány határozatot⁹² fogadott el az alkalmazási szabályokról, amelyek a nemzetközi diplomáciai jog és udvariassági szabályok által megkívánt minimumra szűkítik más államok szimbólumainak használatát.

Más államok zászlaját vagy himnuszát csak a román állam zászlajával és himnuszával együtt lehet felvonni, illetve elénekelni, és csak hivatalos állami látogatások, találkozások vagy nemzetközi ünnepek alkalmával (6., 7., 16. szakasz). Ennek az előírásnak be nem tartása szabálysértésnek minősül, és 2500-tól 5000 lejig (kb. 550–1100 euró) terjedő pénzbírsággal sújtható. Ugyanazzal a bírsággal sújtható az a polgármester is, aki nem viseli az előírt alkalmakon a román trikolor-válszalagot, vagy más színű válszalagot visel (24. szakasz 1157/2001 KH). Románia zászlaját magánszemélyek vagy cégek is felvonhatják lakhelyükön vagy székhelyükön, állandó jelleggel is.

Ezeket az előírásokat enyhítette egy 2002-ben éppen a március 15-i ünnepség miatt hozott kormányhatározat,⁹³ amely szerint más állam himnuszát is el lehet énekelni, ha nemzetközi jellegű látogatásokról, ünnepekről van szó azzal a feltétellel, hogy utána a román himnusz is el kell énekelni. Ugyanez a kormányhatározat kimondja, hogy az országos szinten szervezetekbe, szövetségekbe és egyesületekbe tömörült etnikai kisebbségek saját rendezvényeiken használhatják saját jelvényeiket, címereiket is.

A „székely zászló” egyre elterjedtebb használata Erdély-szerte a román törvényhozást 2015-ben arra indította, hogy egy olyan törvényt⁹⁴ fogadjon el, amellyel ellehetetleníti ennek a szimbólumnak a használatát is. A honatyák már az 1. szakasszal be akarták magukat biztosítani arról, hogy ennek a zászlónak a használata egyre szűkebb körben történjen, amikor elrendelték, hogy

91 Megjelent az RHK 237/1994.08.06. számában.

92 1157/2001.11.21. KH „A nemzeti kisebbségek közigazgatásban történő anyanyelvhasználatára vonatkozó végrehajtási szabályokról”, megjelent az RHK 776/2001.12.05. számában.

93 223/2002.03.07. KH, megjelent az RHK 179/2002.03.15. számában.

94 141/2015 Tv. a helyi közigazgatási egységek saját zászlóinak a jóváhagyásáról és használatáról (megjelent az RHK 412/2015.06.11. számában).

minden közigazgatási egységnek lehet saját jelképe zászló formában, de két vagy több közigazgatási egységnek nem lehet ugyanolyan zászlója.

A fenti törvény 2. szakasza megtiltja más államok szimbólumainak a használatát ezeken a zászlókon, de engedélyezi a helységnevek feltüntetését a zászlón. A kisebbségek esetében, ahol ezek aránya meghaladja a 20%-ot, ha a zászlón szerepelni fog a helységnév, úgy ezt a kisebbség nyelvén is feliratozni kell (2. szakasz, 5. bekezdés). A törvény által a többségi nemzet teljes kontrollt akar gyakorolni ezen a téren, mert minden „zászlótervezet” csak a kormány hagyhat jóvá, és bármilyen kisebbségi nyelven feltüntetett helységnevet románra is le kell fordítani, a többségi lakosság arányától függetlenül az illető közigazgatási egységben.

Ezen törvény előírásait be nem tartó személyek esetében a törvényhozó nem elégedik meg egy 5000-tól 10 000 lejig terjedő bírság kiszabásával, hanem elrendeli a törvényellenes zászlók elkobzását is (5. szakasz).

Románia himnuszát csak román nyelven lehet elénekelni vagy hivatalosan közölni, és minden olyan tankönyvben is közlik, amelyekből a kisebbséghez tartozók anyanyelvet tanulnak (12. szakasz 75/1994 Tv.).

Az egyetlen kisebbségi szimbólum, amelynek használatát nem tiltják törvényes előírások, a helyi közigazgatási egység saját címere. Ezt Románia címerével együtt kell kifüggeszteni. Habár minden címert a román kormánynak kell jóváhagynia, a gyakorlat azt bizonyítja, hogy a többségben magyarok által lakott helységek címerén és a heraldikai magyarázatban (amely a címert jóváhagyó KH része) minden akadály nélkül megjelennek a helyi jelképek.⁹⁵

A helységnevek anyanyelven való használata esetében a fő szabály az, hogy ez csak azokban a helységekben megengedett, ahol a kisebbség száma meghaladja a 20%-ot. 1993-ban a Nemzeti Kisebbségek Tanácsa a 10%-ot javasolta, ám ezt a javaslatot a hatalom nem vette soha figyelembe.

Statisztikai szempontból a 20%-os arány betartásával Romániában 1200 helységben kell két vagy többnyelvű táblákat kifüggeszteni. A nyelvek szerinti megosztás a következő: 1071 esetben magyarul (17 megyében), míg németül 36, ukránul 57, oroszul 15, törökül 8, tatárul 3, szlovákul 26, len-

95 Például a 350/2015.05.20. KH, amely a háromszéki Almás község címerét hagyja jóvá (megjelent az RHK 179/2002.03.15. számában), úgy említi a heraldikai leírásban és magyarázatban „Álmos” nevét és a „Hegyes” magaslatot, hogy román fordítást nem is fűz hozzá. Egy másik példa lehet a 419/2015.06.03. KH, amely a marosszéki Marossárpatak község címerét hagyja jóvá (megjelent az RHK 528/2015.07.16. számában), megemlíti a heraldikai leírásban és magyarázatban, hogy a koronát kézben tartó kétfarkú oroszlán a „Teleki” család címerére utal.

gyelül 6, szerbül 7, roma nyelven 112 helységben kell ilyen táblákat kifüggeszteni.

A szimbólumokhoz való jog területén azonban még mindig van megkülönböztetés és asszimilációs fenyegetés. Így például a gépkocsik rendszáma megyenevek rövidítésének felel meg, lehetőséget adván arra, hogy a kisebbségek lakta megyékből származó tulajdonosokat a rendőrök gyakrabban ellenőrizzék. Szintén emiatt a szélsőséges nacionalista csoportok könnyebben rongálás tárgyává tesznek egy ilyen rendszámmal ellátott autót (a legkevésbé az, amikor „Erdély román föld” feliratú matricát ragasztanak a magyarlakta megyékből származó autóra).

Egy másik példa az utcanevek, térnevek és épületnevek területéről származik. Ezeknek a neveknek a meghatározása vagy módosítása a helyi tanács illetékessége, ami a gyakorlatban Erdély szerte odavezetett, hogy a többségi helyi tanácsok általában a magyar kisebbség történelmére, neves fiaira vagy hagyományaira emlékeztető neveket eltörölték, és helyükbe a román folytonosságot igazoló vagy kihangsúlyozó neveket szavaztak meg.

A kisebbségi hivatalos ünnepeket illetően Románia első látásra nagyvonalúan kezeli a témát, ugyanis több kisebbség esetében a Parlament vagy a Kormány különböző megemlékezési vagy ünnepnapokat rendelt el, mint például:

- 2004-ben elrendelte, hogy minden évben október 9. a Holokauszt Napja⁹⁶
- 2006-ban elrendelte, hogy minden évben április 8. a Romániai Roma Etnikum Ünnepe⁹⁷
- 2006-ban elrendelte, hogy minden évben december 13. a Romániai Tatár Etnikum Ünnepe⁹⁸
- 2011-ben elrendelte, hogy minden évben február 20. a Romániai Romák Felszabadításának Emléknapja⁹⁹
- 2015-ben elrendelte, hogy ezentúl május 24. a Bolgár Nyelv Napja.¹⁰⁰

96 672/2004. KH (megjelent az RHK 436/2004.05.17. számában).

97 66/2006. Tv. a Romániai Roma Etnikum Ünnepeinek bevezetéséről (megjelent az RHK 276/2006.03.28. számában).

98 453/2006. Tv. a Romániai Tatár Etnikum Ünnepeinek bevezetéséről (megjelent az RHK 995/2006.12.13. számában).

99 28/2011. Tv. a Romániai Romák Felszabadítási Emléknapjának bevezetéséről (megjelent az RHK 182/2011.03.15. számában).

100 100/2015. Tv. a Bolgár Nyelv Napjának bevezetéséről (megjelent az RHK 316/2015.05.08. számában).

Ugyanakkor a román kormány 1998-ban elrendelte, hogy minden évben december 18. a Romániai Nemzeti Kisebbségek Napja.¹⁰¹ Ez a rendelkezés próbálja mesterségesen rávenni a kisebbségekhez tartozókat, hogy egy számukra semleges napot „üljenek meg”, amely viszont ugyanabban a hónapban van, mint Románia nemzeti ünnepe. Hosszú távon egy ilyen nap, amennyiben kellő propagandai támogatást és főleg kormány által kiutalt finanszírozást élvez, hatékonyságra is szert tehet, de addig is a különböző emberi jogokat védő nemzetközi szervezetek felé nagyon jól el lehet „adni” mint példaértékű szabályozást.

Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy Románia szorgalma a jelképek szabályozásában addig ment el, hogy a határon túli románoknak is külön ünnepnapot jelölt ki, minden év május utolsó vasárnapján.¹⁰²

A tényleges, kisebbségek számára releváns, ünnepnapok megtartását a román állam nyíltan nem is akadályozza, de nem is támogatja.

6. A vallásgyakorlás joga

Románia alkotmánya 29. szakaszában a „lelkiismeret szabadsága” cím alatt a gondolat és a vélemény szabadsága mellett szavatolja a vallásszabadságot is. Ez a szakasz az alább idézett bekezdésekben kimondja, hogy:

(1) A gondolatok, a vélemények, akár csak a vallásos hitek szabadsága semmilyen formában sem korlátozható. Senki sem kényszeríthető valamely vélemény elfogadására vagy a meggyőződésével ellenkező vallásos hithez való csatlakozásra.

(2) A lelkiismereti szabadság garantált; ezt a tolerancia és kölcsönös tiszteltettség szellemében kell kinyilvánítani.

(3) A vallásfelekezetek szabadok, és a saját alapszabályzataik szerint szerveződnek meg, a törvény feltételei között.

(4) A vallásfelekezetek közötti kapcsolatokban tilos a vallási gyűlöletkeltés bármely formáját, eszközét, aktusát vagy cselekményét igénybe venni.

(5) A vallásfelekezetek autonómok az állammal szemben, és ennek a támogatását élvezik, ideértve a vallásos lelkigondozás megkönnyítését a hadseregben, a kórházakban, a börtönökben, a menhelyeken és az árvaházakban.

(6) A szülőknek vagy a gyámoknak jogukban áll a saját meggyőződésük szerint biztosítani a kiskorú gyermekek nevelését, akikért felelősek.

101 881/1998. KH (megjelent az RHK 478/1998.12.14. számában).

102 10. szakasz, 299/2007-es törvény a határokon túl élő románok támogatásáról (újra-közölve az RHK 261/2009.04.22. számában).

A román állam ezt a keretet 1990–2000 között nem próbálta meg részletezni újabb jogszabályok elfogadásával, habár 14 egyház már 1990-ben kidolgozott és benyújtott egy ilyen törvénytervezetet a Parlamentbe. Közben a vallásszabadság garantálása nemzetközi támogatást is nyert azzal, hogy Románia is megerősítette a Kisebbségvédelmi Keretegyezményt, amely 1998. február 8-án lépett hatályba, és amelynek 8. cikkelye előírja, hogy *„A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy elismerik minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek a vallása vagy hite kifejezésére, úgyszintén vallási intézmények, szervezetek és egyesületek alapítására való jogot”*.

Ebben a periódusban a kisebbségi felekezetek esetében a legnagyobb gondot főleg az anyagi alap hiánya jelentette, nemcsak a vallásgyakorlás vagy a templomok fenntartását illetően, hanem elsősorban a hagyományos felekezeti iskolák működtetését illetően.

Akkor még az állami támogatások terén nyílt megkülönböztetés folyt, ugyanis a hatalom az ortodox vallást gyakorlatilag államvallásként kezelte, és bőkezűbben támogatta, mint a kisebbségben levőket. Így például 1997-ben az állam 9 milliárd lejrel támogatta az ortodox egyházat, a lakosság tíz százalékát kitevő többi egyháznak viszont csak 100 millió lejt juttatott.¹⁰³

Ezt a patthelyzetet az uniós csatlakozásra való felkészülés feloldotta, és 2000-től több olyan jogszabály született, amely a vallási problémákra is figyel.

Az első ilyen jogszabály egy sürgősségi kormányrendelet, amelyet az egyházaktól elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatására hoztak.¹⁰⁴ A rendelet szerint azokat az ingatlanokat fogják visszaszolgáltatni, amelyeket a román állam jogcím alapján vagy anélkül vett el az egyházaktól 1945. március 6. és 1989. december 22. között. Az egyházak dönthettek, hogy természetben kérik a visszaszolgáltatást vagy kártérítés formájában. Az első esetben az ingatlanok akkori használóit még öt évig nem lehet kilakoltatni, de már az egyháznak kötelesek bért fizetni.

2004-ben következett a gyermek jogairól szóló törvény,¹⁰⁵ amelynek 30. szakasza szerint:

(1) A gyermeknek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához.

103 Tökés László püspök nyilatkozata a *Szabadság* 1997. március 2-i számában.

104 94/2000. Sürgősségi Kormányrendelet egyes ingatlanok visszaszolgáltatásáról, amelyek a romániai vallási felekezetekhez tartoztak (újraközölve az RHK 797/2005.09.01. számában).

105 272/2004 Tv. (újraközölve az RHK 159/2014.03.05. számában).

(2) *A szülők saját meggyőződésük szerint a gyermekeket irányíthatják egy bizonyos vallás választása felé, figyelembe véve a gyermek véleményét, életkorát és érettségét anélkül, hogy kötelezhetnék arra, hogy egy adott valláshoz vagy egy adott vallási felekezethez csatlakozzon.*

(3) *A 14 évet betöltött gyermek vallását nem lehet megváltoztatni hozzájárulása nélkül; a 16 évet betöltött gyermek szabadon választhatja saját vallását.*

2006-ban, 17 év várakozás után, a szocialistáknak nevezett neokommunistáktól mentesült többség végre elfogadta a felekezetek vallásszabadságáról és általános rendjéről szóló 489/2006-os törvényt.¹⁰⁶ Ennek a törvénynek az előírásait rövid, de átfogó módon a szakirodalomban Antalóczy Péter a következő módon foglalta össze: „A vallásszabadságról szóló 489/2006. számú törvény az alkotmánnyal összhangban elismeri a vallás egyéni és közösségi gyakorlásához való jogot, ami csak a közbiztonság, a közrend, a közérkölc és közegészség érdekében korlátozható. A törvény szelleméből világosan következik, hogy a vallásszabadság megjelenési formáit tekintve egyszerre individuális és kollektív, amely egymástól elválaszthatatlanul érvényesül. A törvény a vallási közösségek hármas kategóriáját állapítja meg. Az elsőbe a legalább 12 éve működő és a lakosság 0,1%-át magukban tömörítő jogi személyiséggel rendelkező felekezetek tartoznak. A második kategóriát a szintén jogi személyiséggel bíró és legalább 300 hívőt számláló vallási egyesületek alkotják, végül a harmadik a jogi személyiség nélküli vallási csoport, amely az azonos vallású polgárok státus nélküli közösségeként definiálható. A felekezetek és a vallási egyesületek elismerési kérelméhez csatolni kell a szervezet nevét, székhelyét és képviselőjének nevét, továbbá a hittételeket, a szervezet belső felépítését és a pénzügyi szabályzatokat tartalmazó dokumentumokat. A felekezetek elismerését a kulturális minisztériumnál kell kezdeményezni, jogorvoslatért pedig az illetékes bírósághoz lehet fordulni. A vallási egyesületek bejegyzési kérelmét szintén az illetékes bírósághoz kell benyújtani. A vallási csoportok semmilyen állami támogatásban és adókedvezményben nem részesülnek, az egyesületek is csupán adókedvezményt kapnak, ezzel szemben az egyházak adómentesek, létszamarányos állami támogatásra jogosultak, illetve iskolákat alapíthatnak, ezen túlmenően pedig állami iskolákban is végezhetnek hitoktatást.”¹⁰⁷

A vallásszabadságról szóló törvény 9. szakasza szerint Romániában nem létezik államvallás, az állam semleges minden vallással vagy ateista

¹⁰⁶ Újraközölve az RHK 201/2014.05.26. számában)

¹⁰⁷ Antalóczy Péter: A vallási közösségek jogállására vonatkozó európai és magyar szabályozás összehasonlító elemzése. *Jog, állam, politika*, 5. évf., 2013. 3. sz., 33.

ideológiával szemben. Ez viszont nem zárja ki az állam anyagi támogatását az egyházak kérésére,¹⁰⁸ valamint a klérikusok fizetésének támogatását az állam által.¹⁰⁹ Ugyanakkor az egyházak monopóliumot élveznek a vallási jellegű tárgyak (kegytárgyak), öltözetek, kiadványok készítése és értékesítése terén.¹¹⁰

A szabad vallásgyakorlás megakadályozása a Btk. 381. szakasza szerint bűncselekményként szankcionálható, amennyiben a törvény szerint működő vallások szabad szertartásának megakadályozásáról vagy megzavarásáról vagy bizonyos személyek kényszerítéséről van szó, azért hogy részt vegyenek vallási szertartásokon vagy ezekkel ellentétes cselekményeket kövessenek el. Szintén a Btk. 382. szakasza szerint bűncselekménynek számít a vallási tárgyak vagy szentélyek meggyalázása.

Kormány szinten a vallási problémákkal csak egy államtitkárság foglalkozik,¹¹¹ ennek a szerepe az egyházak közötti kapcsolattartás biztosítása, és az állami segélyek elosztásának, valamint elköltésének felülvizsgálata.

A fentiek alapján elméletileg kijelenthetjük, hogy a román törvénykezés nagyvonalúan kezeli az egyházakat, és minden szinten biztosítja a szabad vallásgyakorlást. A gyakorlatban azonban még mindig akadnak olyan helyzetek, amikor a nemzeti bíróságok, a fenti haladó szellemű normák alkalmazásakor vitatható döntéseket hoznak. Ezeket szinte minden esetben a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságán támadják meg az érdekeltek, és az ideális jogszabálykeret ellenére Románia már többször is pert veszített ezen a bíróságon, amely megállapította bizonyos esetekben az Európai Emberi Jogok és Szabadságok Egyezményének a megsértését.

Például 2015-ben a strasbourgi Bíróság Romániát több mint 2 millió euró kártérítés kifizetésére kötelezte, mert 1992-ben az állami hatóságok úgy helyezték tulajdonba az egyik bukaresti ortodox parókiát, hogy közben megsértették az igazi tulajdonosok tulajdonjogát.¹¹²

108 82/2001. Sürgősségi Kormányrendelet a Romániában elismert vallási felekezetek, felekezeti egységeinek támogatási formáiról (újraközölve az RHK 601/2013.09.26. számában).

109 142/1999 Tv. az állami támogatásról a klérikusok javadalmazásánál (megjelent az RHK 361/1999.07.27. számában).

110 103/1992 Tv. a vallási felekezetek kizárólagos jogáról a kegytárgyak készítésében (megjelent az RHK 244/1992.10.01. számában).

111 44/2013. KH a Felekezeti Államtitkárság szervezéséről és működéséről (újraközölve az RHK 95/2013.02.15. számában).

112 A 36.900/2003. számú, Toșcuță és mások/Románia ügyben 2015. március 3-án hozott határozat (megjelent az RHK 629/2015.08.19. számában).

A magyar kisebbség esetében eddig a legfontosabb, Strasbourg-ban megoldott ügy a gyulafehérvári Batthyáneumra vonatkozott, amelynek végén az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a román állam azzal sértette meg az Emberi Jogok Európai Egyezményét, hogy 14 év óta nem hozott döntést a Batthyáneum visszaszolgáltatásáról, és arra kötelezte a román államot, hogy fizessen 15 ezer euró kárpótlást, és 10 ezer euró perköltséget a Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmegyének.¹¹³

2015-ben az Erdélyi Református Egyházkerület is ehhez a bírósági fórumhoz fordult a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Református Kollégium épületeinek visszaállamosítása ügyében.¹¹⁴

7. Az önkormányzati jogosítványok

Az autonómia valamely formájának szavatolása a kisebbségek esetében az a küszöb, amely a megtűrő, konzerváló állampolitikától átvezet a fejlesztő, továbblétezést elfogadóig. A fő kérdés azonban az, hogy jogi szempontból mire lehet hivatkozni, mi a „sedes materiae” az esetben, ha kisebbségi jogokat, sőt, autonómiát kérünk.

Ezt a jogi alapot lehet (több vagy kevesebb sikerrel) a nemzetközi jogban és a belső jogban keresni. Az utóbbi esetében meg kell vizsgálni a „szerezett jogok” elméletének perspektívájából a történelmi dokumentumokat, az alkotmányt és a kétoldalú szerződéseket, a helyi autonómia jogi kereteit, a decentralizációs rendelkezéseket és a fejlesztési régiókat létrehozó törvényeket.

Hivatkozható nemzetközi szerződések

A *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának* (aláírva 1966. december 16-án, hatályba lépett 1976. március 23-án)¹¹⁵ 1. cikke szerint: „1. Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jog értelmében a népek szabadon határozzák meg politikai rendszerüket, és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket”. Ugyanazon cikk 3. bekezdése szerint „az Egyezségokmányban részes államok [...] előmozdítják a népek

113 A 33.003/2003. számú, Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmegye/Románia ügyben 2012. szeptember 25-én hozott határozat (megjelent az RHK 200/2013. számában).

114 *Háromszék* (független napilap), 2015. május 22. Elérhető a http://www.3szek.ro/load/cikk/80877/starsbourgban_a_miko-ugy internetcímen.

115 Románia 1974. október 31-én ratifikálta.

önrendelkezési jogának megvalósítását, s ezt a jogot az Egyesült Nemzetek Alapokmányának rendelkezéseivel összhangban tiszteletben tartják”.

Végül a híres 27. cikk megteremti a kisebbségek politikai képviselői jogának az alapját, kimondván, hogy: „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják”.

Annak érdekében, hogy az első és második világháború győztes hatalmai által létrehozott országokat egybentartsák és határaikat biztosítsák, az ENSZ tagállamai úgy ártalmatlanították ezt az előírást a kelet-európai rendszerváltás után, hogy az Emberi Jogok Bizottsága a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikkéhez általános magyarázatot¹¹⁶ fűzött, amely szerint:

„3.1. Az Egyezségokmány különbséget tesz az önrendelkezési jog és a 27. cikk által védett jogok között. Az előbbi a népeket megillető jog és az Egyezségokmány külön részében (I. rész) szerepel. [...]

3.2. A 27. cikkhez kapcsolódó jogok élvezete nem befolyásolja egy részes állam területi integritását és szuverenitását.

[...]

6.1. Habár a 27. cikk tagadó formában van megfogalmazva, a cikk mindazonáltal jogot ismer el, s megköveteli, hogy az nem tagadható meg. Következésképp, a részes államokat kötelezi, hogy ennek a jognak a létezését és gyakorlását biztosítsák a jogfosztás és jogsértés ellen. Ezért pozitív védőintézkedésekre van szükség nemcsak a részes állam cselekedeteivel szemben, függetlenül attól, hogy törvényhozási, igazságszolgáltatási vagy közigazgatási szféráról van-e szó, hanem a részes állam területén tevékenykedő más személyek cselekedeteivel szemben is.”¹¹⁷

A kisebbségek önkormányzati jogositványainak szempontjából említésre méltó a *Helyi Önkormányzatok Európai Chartája*¹¹⁸ is, amely abból kiindulva, hogy a helyi önkormányzatok minden demokratikus rendszer egyik alapintézményét képezik, és hogy az állampolgárok közügyekben való rész-

116 23 (50)/1994. április 6-i Általános Magyarázat.

117 Az Emberi Jogi Bizottságnak a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 27. cikkéhez fűzött magyarázata. In Majtényi Balázs - Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Gondolat Kiadó - MTA Jogtudományi Intézete - MTA Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2003, 75-78.; 75., 77.

118 Elfogadva Strasbourgban, 1985. október 15-én. Románia a 199/1997.11.17. sz. törvénnyel ratifikálta (megjelent a RHK 331/1997.11.26. számában).

vételének joga egyike az Európa Tanács valamennyi tagállama által elfogadott demokratikus elveknek, még akkor is felállít egy minimális standardot, amely megvalósítását a kisebbségek is kérhetik, ha nem is szól nyíltan a kisebbségi önkormányzatokról.

A Charta kisebbségek által való kihasználhatóságára példaértékűek a következő előírások:

- A közfeladatokat általában elsősorban az állampolgárokhoz legközelebb álló közigazgatási szervnek kell megvalósítania (4. cikk, 3. bekezdés).

- A tervezési és döntéshozatali eljárás során megfelelő időben és formában ki kell kérni minden olyan ügyben a helyi önkormányzat véleményét, amely őket közvetlenül érinti (4. cikk, 6. bekezdés).

- Nem lehet megváltoztatni a helyi önkormányzatok határait az érintett közösségekkel való előzetes konzultáció, vagy ahol ezt törvény lehetővé teszi, előzetes helyi népszavazás nélkül (5. cikk).

- A helyi önkormányzatok - anélkül, hogy ez a törvény általánosabb rendelkezését sértené - a helyi szükségletekhez való alkalmazkodás és a hatékonyabb igazgatás érdekében maguk határozhatják meg belső igazgatási felépítésüket (6. cikk, 1. bekezdés).

- A helyi önkormányzatok államigazgatási felügyeletét olyan módon kell gyakorolni, hogy a felügyeletet gyakorló szerv beavatkozása arányban legyen a védeni szándékozott érdekek fontosságával (8. cikk, 3. bekezdés).

- A helyi önkormányzatok a nemzeti gazdaságpolitika keretein belül megfelelő saját pénzügyi forrásokra jogosultak, amelyekkel hatásköreiken belül szabadon rendelkezhetnek (9. cikk, 1. bekezdés).

- A helyi önkormányzatok közös érdekeltségű feladatokban a törvényi keretek között más helyi önkormányzatokkal társulást hozhatnak létre.

Történelmi hivatkozási alap

*A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata a románok lakta területek egyesítéséről, 1918. december 1.*¹¹⁹ - az új román állam szervezése érdekében a nemzetgyűlés a következő alapelveket proklamálja:

1. Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden népességének számarányában nyert jogot.

¹¹⁹ Tóth Béla (szerk.): *Magyarország századai. Válogatás ezer év dokumentumaiból. 1000-1956.* ELTE Állam és Jogtudományi Kar - Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003, 385.

A helyi autonómia jogi keretei

A kisebbségek helyi szinten való politikai képviselési jogának a maximuma az autonómia megvalósítása lenne. Noha a 60-as években elkezdődött közigazgatási reform (megyésítés) megpróbálta szétszórni és beolvasztani a magyar kisebbséget Románia területén, bizonyos régiókban a területi autonómia feltételei még mindig adottak, tudniillik a kisebbség térben kompakt tömbben él, egy földrajzilag nagyrészt zárt területen, és ezen a területen többséget képez. Sajnos a politikai akarat még nem érlelődött meg ennek konkretizálására. Az alkotmányra hivatkozva, amely szerint Románia egységes nemzetállam, a mindenkori hatalom minden ilyen próbálkozást visszautasít. A nyugati szakirodalomban¹²⁰ is megemlítik, hogy a „bécsi döntés” 50-ik emléknapján elhangzott parlamenti beszédek azt hangsúlyozták, hogy az autonóm területek létrehozása „extraterritoriális enklávék” kialakulásához és az állam összeomlásához vezetne.

Románia alkotmányának 120. szakasza a következőket írja elő: „A területi közigazgatási egységek közigazgatása a decentralizációnak, a helyi autonómiának és a közszolgáltatások dekoncentráálásának elvén alapul”. Az alkotmány 73-as és 117-es szakasza előírja, hogy a helyi közigazgatás megszervezése, a területrendezés, a helyi autonómia helyzete, valamint az autonóm közigazgatási hatóságok létrehozatala csak szerves törvény által lehetséges.

Ez a szerves törvény a 215/2001-es helyi közigazgatási törvény.¹²¹ A törvény kapcsán a következő kisebbségi jogok vannak érintve: az autonómiához, a szimbólumokhoz, a topográfiai megnevezésekhez, az anyanyelvhasználathoz, az etnikai arány tiszteletbentartásához, az akadálytalan kapcsolattartáshoz, a politikai képviselőre való jog.

A törvény 1. fejezetének 1. alfejezetében foglalkozik „a helyi autonómia általános rendszerével”. A 3. szakasz szerint: „Helyi autonómia alatt a helyi közigazgatási hatóságoknak azon jogát és képességét értik, amelynek révén a törvény feltételei között, a helyi közösség érdekében és nevében oldhatják meg és intézhetik a közügyeket”. Ezt a jogot a helyi tanácsok, polgármesterek és megyei tanácsok gyakorolják, amelyek tagjait szabad, egyenlő, titkos választásokon választanak meg. Ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy referendumot vagy más módszert is válasszanak a lakosság véleményének meghallgatására a közügyeket illetően. A 6. szakasz értelmében a községek, városok, valamint a megye helyi hatóságai közötti viszony szintén az auto-

120 Erich Kendi: *Minderheitenschutz in Rumänien*. Die rechtliche Normierung des Schutzes der ethnischen Minderheiten in Rumänien. Südost Institut München, Oldenbourg, 1992, 168.

121 Újraközölve az RHK 123/2007.02.20. számában.

nómia, törvényesség, felelősség, együttműködés elveire épül. Ugyanakkor a megyei tanács és helyi tanács, illetőleg a polgármester és a helyi tanács között nincs alárendeltségi viszony.

Ezeket a majdnem látványos előírásokat, amelyekbe szeretnénk belema-gyarázni valamilyen kisebbségi autonómia formáját, a következő szakaszok máris mérsékelik vagy kiigazítják: „A helyi autonómia kizárólag adminisztratív és pénzügyi, amelyet a törvény keretei között érvényesíthetnek” (4. szakasz). „A helyi hatóságok illetékességét és feladatait csak törvényben állapíthatják meg” (5. szakasz). „Az országos gazdaságpolitika keretében a helyi hatóságok rendelkeznek a közösségi vagyonnal és pénzügyi forrásokkal a helyi autonómia elvének alapján. A pénzügyi források arányosak kell hogy legyenek a törvény által előírt felelőségekkel és illetékességgel” (9. szakasz). A helyi közigazgatási autonómia biztosításának céljából a helyi közigazgatási hatóságoknak joguk van adókat és helyi adókat kiszabni, valamint ahhoz, hogy kidolgozzák és jóváhagyják a helyi költségvetést a törvényes feltételek között (25. szakasz).

A 20. szakasz egyféleképpen elősegíti az etnikai arány meg nem változtatásához való jogot előírván, hogy: „A községek, városok és megyék területi elhatárolása törvény által történik”. Módosítás esetén referendumot kell összehívni.

A törvény előírásai kiterjednek az akadálytalan kapcsolattartás és egyesülés jogára is. A 11. szakasz szerint „A helyi közigazgatási hatóságoknak joguk van, hogy illetékességi körük betartásával társuljanak más helyi hatóságokkal az országból vagy külföldről, a törvény értelmében. Ugyanakkor ezek a hatóságok csatlakozhatnak nemzeti és nemzetközi szakszövetségekhez”. Ezeket az előírásokat kiegészíti a 13. szakasz, amely lehetővé teszi, hogy azok a helyi közigazgatási hatóságok, amelyek az országhatár közelében helyezkednek el, határokon átnyúló közreműködési egyezségeket kösse-nek a szomszédos ország megfelelő hatóságaival. Ezeket a nagylelkű határozatokat is tompítja az az előírás, amely szerint a társulási kezdeményezésekről értesíteni kell a Külügyminisztert és a Közigazgatási Miniszert, amelyeknek láttamozniuk kell az egyezménytervezetet. Ha ezek a minisztériumok 30 napon belül nem válaszolnak, azt jelenti, hogy beleegyezésüket adták. A helyi tanács 2/3-os többséggel szavazhatja meg az egyezés megkötését.

A román alkotmány szerint a területi közigazgatási egységek közigaz-gatása a helyi autonómiának és a közszolgálatok decentralizálásának elvén alapul.¹²² A helyi választott hatóságok a következők:

1. polgármesterek,

122 120-122. szakasz.

2. helyi tanácsok.

3. megyei tanácsok.

E három választott kategórián kívül a kormány egy-egy prefektust nevez ki minden egyes megyébe és a fővárosba.

A helyi közigazgatási törvény egyik hiányossága az, hogy továbbra sem szabályozza a Nyugat-Európában alkalmazott „etnikai arányt”, ugyanis a törvény mindenhol úgy fogalmaz, hogy alkalmazni fognak olyan személyeket, akik ismerik az illető nemzeti kisebbség nyelvét, tehát ezek a többséghez tartozók is lehetnek, abban az esetben, ha ismerik a kisebbség nyelvét.

Egy másik hiányossága a törvénynek az, hogy a prefektúrával való kapcsolatokban nem szabályozza az anyanyelv használatát, ezzel is kihangsúlyozva a román nyelv egyeduralmát. Az államhatalom megyei képviselőjével tehát nem lehet valamely kisebbségi nyelven beszélni vagy levelezni, még akkor sem, ha a megye lakosságának több, mint 20 százaléka kisebbségi.

Az Alkotmány szerint a helyi tanácsok és a választott polgármesterek képezik a községek és a városok helyi autonómiáját megvalósító közigazgatási hatóságokat, míg a megyei tanács a községi és városi tanácsok tevékenységét a megyei szintű közszolgálatok ellátására összehangoló közigazgatási hatóság. A prefektus helyi viszonylatban a Kormány képviselője, ő vezeti a minisztériumok és a többi központi szerv területi-közigazgatási egységekbeli decentralizált közszolgálatot. A prefektus megtámadhatja a fenti hatóságok aktusait a közigazgatósági bíróság előtt, ha ezeket törvényellenesnek véli. A megtámadott aktus jog szerint felfüggesztettnek tekintendő.

A szakirodalom szerint az alkotmányos rendelkezések hiányosak és pontatlanok, mert kijelentik ugyan a helyi autonómia és decentralizálás alapelveit, viszont nem biztosítanak ezeknek garanciákat. A fontos, alkotmányos szabályozást igénylő kérdéseket az alaptörvény átutalja a törvényhozás hatáskörébe, amely így túl nagy szabadsággal dönthet a helyi autonómiát érintő kérdésekben. Ezáltal az Alkotmány meghagyta a lehetőséget a törvényhozásnak, hogy a helyi közigazgatást akár a centralizáláshoz közel álló formában is kiépíthesse, de ebbe a kevésbé kötött alaptörvényi keretbe belefér egy, az önkormányzatiság elveit és értékeit teljesebben megvalósító jogszabály is. Az Alkotmány így kiszolgáltatja a helyi autonómia problémáját a mindenkori politikai hatalomnak. Az önkormányzatiság biztosítékait a politikai hatalom törvényi úton, alkotmánymódosítás nélkül korlátozhatja, és ilyen esetekben esetleg az Alkotmánybíróság tud megfelelő védelmet biztosítani a helyi autonómia jogának.¹²³

123 Veress Emőd: *A helyi közigazgatási törvény*. RMDSZ, Kolozsvár, 2002, 4-5.

A helyi autonómia általános rendszerét, valamint a helyi közigazgatási hatóságok szervezését és működését a „helyi közigazgatási törvény” szabályozza. E törvény szerint: „A területi-közigazgatási egységekben a közigazgatás a decentralizálásnak, helyi autonómiának, a közszolgáltatások decentralizálásának, a helyi közigazgatási hatóságok választhatóságának, a törvényességnek és a különleges jelentőségű helyi kérdésekben az állampolgárok megkérdezésének elve alapján szervezendő meg és működik” (2. szakasz, 1. bekezdés).

Ebből a szövegből a következő alapelvek vonhatók le:

1. A helyi autonómia elve, amely szerint a helyi közigazgatási hatóságok a helyi érdekű közügyeket önállóan, szabadon, autonóm módon igazgathatják a község, a város, a megye lakosságának érdekében. A törvény nem jelöli meg világosan a helyi autonómiához való jog alanyát.

2. A közszolgáltatások decentralizálásának elve szerint a minisztériumok és más központi szakigazgatási szervek területi-közigazgatási egységekbe helyezett kirendeltségei egy enyhébb központi felügyelet alatt, és a lehető legnagyobb önállóság mellett végzik tevékenységüket. A gyakorlatban nem decentralizációt, hanem dekoncentrációt hajtottak végre, nem hatásköröket hoztak helyi szintre, hanem részleges központi ellenőrzésű intézményeket.¹²⁴

3. A helyi közigazgatási hatóságok választhatóságának elve.

4. A törvényesség elve, amely szerint a helyi autonómia gyakorlása nem jelent teljes önállóságot, ugyanis a helyi közigazgatási hatóságoknak, a jogállami elveknek megfelelően, be kell tartaniuk az Alkotmányt és más törvényeket. Ugyanakkor a törvényesség elve a helyi autonómiát biztosító garanciális jellegű tényezők betartását is jelenti a központi szervekkel szemben.

5. Az állampolgárok megkérdezésének elve lehetővé teszi, hogy a területi-közigazgatási egységek lakossága közvetlenül, népszavazás útján fejezhesse ki véleményét jelentős helyi problémákkal kapcsolatban.

Ezeket az elveket kiegészíti és korlátozza a 2. szakasz 2. bekezdése, amely kimondja, hogy a fent említett elvek alkalmazása nem sértheti Románia egységes és oszthatatlan nemzetállam jellegét.

Románia megyéinek egyik főszereplője még mindig a prefektus (főispán), akit a Kormány saját képviselőjeként nevez ki. 2004-ig a prefektus jogállását is a helyi közigazgatási törvény rendezte. Jelenleg külön törvény alapján működik a prefektus intézménye.¹²⁵ A prefektust a belügyminiszter javaslatára

¹²⁴ Veress: 10.

¹²⁵ 340/2004.07.12. törvény a prefektus intézményéről (újraközölve az RHK 255/2008.03.24. számában).

nevezi ki a kormány a közrend és a törvény tiszteletben tartásának biztosítójaként helyi szinten. A prefektusi intézmény jogi személyiséggel rendelkező közintézmény saját vagyonnal és költségvetéssel, a prefektus pedig harmadfokú hitelutalványozó. A prefektus székhelye a megyeszékhely, mindazoknak a közszolgálatoknak és központi szervezeteknek a vezetője, amelyek a közigazgatási egységek szintjén gyakorolják tevékenységüket. Tulajdonképpen a prefektus központi alárendeltségű államigazgatási szerv, és a francia modell alapján a megye tevékenységét a központi hatalom a meghirdetett decentralizáció ellenére megpróbálja valamennyire ellenőrzése alatt tartani, és ennek érdekében széles jogkört biztosít a prefektusnak,¹²⁶ a szétpontosítás (dekoncentráció) tipikus példája: a feladatokat területi szinten oldják meg, viszont azok végrehajtása teljes központi ellenőrzés alatt marad.¹²⁷

Románia legújabb próbálkozása az államigazgatás decentralizálására az ún. „Decentralizálási kerettörvényben” jut kifejezésre.¹²⁸ Ez a törvény megszabja azokat az elveket, szabályokat és intézményes keretet, amelyek a közigazgatási és pénzügyi decentralizációt irányítják.

E törvény szerint a decentralizálást a következő alapelvek kellene hogy irányítsák:

1. a szubszidiaritás elve szerint az államigazgatási illetékességeket azoknak a helyi közigazgatási szervezeteknek kell ellátniuk, amelyek az állampolgárhoz legközelebb álló szinten helyezkednek el, és rendelkeznek a szükséges közigazgatási képességgel;

2. az áthelyezett illetékességeknek megfelelő források, alapok biztosításának elve;

3. a helyi közigazgatási szervek felelősségének elve a rájuk háruló illetékességek esetében, amely megköveteli a közszolgálat és szolgáltatás minőségi standardjának kötelező megvalósítását;

4. egy stabil, előrelátható, tárgyilagos szabályokra és feltételekre alapozó decentralizációs folyamat biztosításának elve, amely kizárja a helyi szervek tevékenységének megszorítását és a helyi pénzügyi autonómia korlátozását;

5. a méltányosság elve biztosítja az összes állampolgár hozzáférését a közszolgálatokhoz és közhasznú szolgáltatásokhoz;

6. a költségvetési kényszer elve megtiltja a központi államigazgatási szervezeteknek, hogy az átutalásokat és szubvenciókat az évvégi helyi költségvetési hiányok fedezésére használják.

126 Veress: i. m. 108.

127 Nagy Zsolt: *A köztisztviselők jogállása*. Önkormányzati Menedzsmentért Alapítvány, Kolozsvár, 2003, 17.

128 195/2006.05.22. törvény, megjelent az RHK 453/25.05.2006. számában.

A decentralizáció lényege az, hogy a kormány, a minisztériumok és a központi közigazgatás szakosított szervei a gyakorolt illetékességek egy részét átruházzák a községek, városok és megyék szintjén működő helyi hatóságokra a szubszidiaritás, a földrajzi körzet¹²⁹ és a gazdasági lépték¹³⁰ elvének alapján.

A törvény 6. szakasza szerint az illetékesség átruházások a pénzalapok átruházásával egy időben fognak végbemenni, és az alapok átruházása előtt nem kerül sor ezek gyakorlására. Optimistán kezelve ezt a törvényt levonhatjuk a következtetést, hogy a törvényhozás, megtette az első lépést egyfajta aszimmetrikus föderáció felé (spanyol modell), és egy tény-autonómiát („de facto”-autonómiát) is el lehetne érni idővel ennek alapján, ha a kisebbégi szervezetek aktív módon kihasználják e tényállást. A törvény egy nagyon konkrét hatalom- és hatáskör (illetékesség)felosztási katalógust tartalmaz, kizárólagos, megosztott és delegált illetékességekre osztván az államigazgatási, közigazgatási szervek meghatalmazásait.

A *kizárólagos illetékességek* esetében a helyi közigazgatási szerveknek döntési joguk van, rendelkeznek a célok megvalósításához szükséges pénzalapokkal és eszközökkel a következő területeken: *helyi tanácsok*: a község és város köz- és magánbirtokának igazgatása, a helyi szárazföldi szállítás infrastrukturájának igazgatása, a helyi érdekű kulturális intézmények igazgatása, a helyi érdekű egészségügyi intézmények igazgatása, terület- és városrendezés, vízellátás, csatornázás és víztisztítás, közvilágítás, köztisztaság, társadalmi segélyszolgálat; *megyei tanácsok*: a helyi érdekű repülőterek igazgatása, a megye köz- és magánbirtokának igazgatása, a helyi tanácsok fenti illetékességeinek megyei érdekű problémái.

A *megosztott illetékességek* esetében a helyi közigazgatási szervek együttműködnek a központi államigazgatási szervekkel a következő területeken: *helyi tanács* - központi szerv: központi fűtés, társadalmi és fiataloknak szánt épületek megépítése, egyetem előtti oktatás, közrend és közbiztonság, társadalmi segélyek biztosítása, sürgősségi esetek megelőzése és megoldása, fogyatékosok és társadalmi problémákkal küzdők orvosi ellátása, lakosságnyilvántartási közszolgálatok; *megyei tanács* - központi szerv: a megyei szárazföldi szállítás infrastrukturájának igazgatása, különleges oktatás, fogyatékosok, gyerekek, társadalmi gondokkal küszködők orvosi és társadalmi ellátása, lakosságnyilvántartás.

129 Földrajzi körzet - egy bizonyos közszolgálat élvezőinek többsége által lakott terület egy adott időpontban.

130 Gazdasági lépték (románul: economie de scară) - a közszolgálat egységes költségének csökkentése a termelés és a fogyasztók számának növekedésével.

Noha sokszor első látásra, olvasatra pozitívaknak tűnnek, alkalmazási szabályaikban a romániai jogszabályok általában erejüket veszítik, illetőleg alkalmazásuk során tartalmilag kiüresednek. Példa erre a régiók létrehozása.

2004-ből származik a regionális fejlesztés törvénye,¹³¹ amelynek nagyvonalú céljai között szerepel a régiók fejlődésének kiegyensúlyozása, a helyi kezdeményezések ösztönzése és felhasználása, a helyi mozgalmak előmozdítása. A valóságban az EU követelménye áll a háttérben a régiók létrehozását illetően, következképp: a törvényhozónak szándékában sem állt esetleg olyan régiókat is létrehozni, amelyekben a nemzeti kisebbségek helyi többséget tudnának alkotni.

A törvény összesen 8 régiót hozott létre, amelyekből a magyar kisebbség autonómia-törekvéseinek szempontjából 3 tart igényt a megfigyelésre. Így az 5. (Nyugati) régióba sorolják Arad, Krassó-Szörény, Temes és Hunyad megyét; a 6. (Északnyugati) régiót Bihar, Beszterce-Naszód, Kolozs, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye alkotja, míg a székelyföldi megyéket (Kovászna, Hargita és Maros) a 7. (Közép) régióba sorolták Brassó, Szeben és Fehér megyével együtt.

A fejlesztési régiók nem minősülnek helyi, területi közigazgatási egységeknek, és nem rendelkeznek jogi személyiséggel, nincsenek törvényhozó vagy végrehajtó szerveik. Puszta statisztikai egységek, amelyek pusztá pénzelosztókká váltak. Érdekes módon a törvény előírja, hogy a megyék a régiókat szerződéses alapon hozzák létre, de ugyanazon törvény nem hagyja meg ezek képviselőinek azt a szabadságot, hogy csak bizonyos megyékkel szövetkezzenek, hanem kötelesek a törvény szerinti régiót „szerződésesen” létrehozni. Ugyanakkor a régiókon átnyúló együttműködés is megengedett.

A régiók az EU-ban létező NUTS-2 típusú régióknak felelnek meg. Élükön helyi szinten a Regionális Fejlesztési Tanács áll, amelynek nincs jogi személyisége, és fő feladata a regionális fejlesztési politika összehangolása.

Országos szinten a regionális fejlesztés összes szála a Nemzeti Regionális Fejlesztési Tanács kezében futnak össze, amelynek tagjai a Regionális Fejlesztési Tanácsok elnökei és alelnökei, valamint paritásos alapon a kormány képviselői. Ez a tanács tulajdonképpen a fő döntéshozatali szerv, amely láttamozza a nemzeti fejlesztési politikát és stratégiát, jóváhagyja a prioritásokat, nyomon követi a fejlesztési programokat, és láttamozza a helyi tanácsok és ügynökségek javaslatait, programjait.

131 315/2004.06.28. törvény, megjelent az RHK 577/2004.06.29. számában. Módosítva a 111/2004.11.06. sürgősségi kormányrendelet által (megjelent az RHK 1115/2004.11.27. számában).

A gyakorlatban a régiók szerény eredményeket értek el, és megalakulásuk fő célja abban merül ki, hogy az ország a „NUTS-ok” fejezetében is megfeleljen az elvárásoknak. Valójában egyik feladatuk sem vonatkozik közvetlenül a nemzeti kisebbségek helyzetének javítására. Az erdélyi magyaroknak elemi érdeke az eurorégiók megfelelő kialakítása Romániában. A jelenlegi régiók nem figyelnek az etnikai, kulturális, történelmi helyzetre, és éppen ezért működőképességük a székelyföldi megyékben nehézkes, de ugyanez igaz a Partium vagy Szászföld megyéire is. A jelenlegi romániai regionalizálódás politikai-igazgatási beavatkozás egy természetesen, történelmileg kialakult térszerkezetbe, olyan etnikai, kulturális, történelmi, hagyományi szempontok háttérbe szorításával, amelyektől az illető tér (régió) működőképessége függ.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy amikor elutasítja az autonómiát, a román hatalom jogi szempontból főleg arra hivatkozik, hogy Románia egységes, oszthatatlan nemzetállam, és ezen jelleg megváltoztatását az Alkotmány módosítási korlátai lehetetlenné teszik.

Ezek után nyilvánvaló, hogy az egyetlen megoldás nemzetközi szintről jöhet abban az esetben, ha Ausztria példáját követve Magyarország védőhatalomként fog ezért közben járni nemzetközi szinten, illetve ha az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1334/2003-as határozata alapján beindul az autonóm törekvéseket pártoló európai folyamat az etnikai konfliktusok feszültségtelenítésére.

A *pro* és *contra* jogszabályok ollójában következtetésként megállapíthatjuk, hogy:

1. Az autonómia (és ezen belül a területi autonómia) az egyetlen eszköz, amely idáig egyidejűleg képes volt a többségi állam területi épségének biztosítására és a kisebbség megmaradásának szavatolására, a hazához való jog és a lojalitási kötelezettség kiegyensúlyozására.

2. A létező nemzetközi szerződések, mint szuverén és egyenlő államok művei, nem elegendők ahhoz, hogy egy népcsoport az állammal szemben hatékonyan tudjon rájuk hivatkozni autonómiaügyben, jogérvényesítési szempontból.

3. A romániai törvénykezés károsan ügyel arra, hogy semmilyen decentralizációs, helyi autonómiát biztosító rendelkezésnek ne legyenek kisebbségi autonómiát elősegítő utalásai. A helyi tanácsok döntései fölött minden esetben szigorúan hivatott őrködni a prefektus mint a központi kormány képviselője.

4. Az EU szintjén kisebbségi szempontból egy látszatregionalizálás folyik, statisztikai, gazdasági, infrastrukturális megfontolásokból, amelynek célja egyelőre a megtűrő és nem a fejlesztő politika a népcsoportokra nézve

(a NUTS-ok alapja a lakosságszám és nem ennek hagyományai, nyelve vagy jellegzetességei). Koppenhágában 1993-ban nem fennmaradást elősegítő előírásokat, hanem „etnikai csendet” követeltek meg a volt szocialista államoktól.

5. Autonómia-követeléskor a nemzetközi védelemhez való jogra nem lehet sikeresen hivatkozni, ugyanis az emberi jogok megsértése egymagában nem elegendő feltétel ahhoz, hogy az ENSZ beavatkozási akciót indítson el. Az ENSZ csak akkor léphet közbe, ha a Biztonsági Tanács eldönti, hogy az emberi jogok megszegése az Alapokmány 39. szakaszának értelmében a nemzetközi békét és biztonságot veszélyezteti.

6. A létező európai területi autonómia-modellekből kiindulva, a szerzett jogok teóriáját alkalmazva, a létező és a kialakulóban lévő „*ius cogens*” alapelvek (be nem avatkozás - nemzetközi védelemnek örvendő alapvető emberi jogok tiszteletben tartásának kikényszerítése) betartásával az „anyaállamnak” és az államok közösségének jut a legnagyobb szerep (példa: Dél-Tirol, Åland-szigetek, Palesztina, Koszovó, autonómia ígélet a szászoknak és székelynek, magyar területi autonómiaformák 1945 után). Habár elméletben és Nyugat-Európa bizonyos országaiban (Dánia, Nagy-Britannia, esetleg Spanyolország) az autonómia többség-kisebbség közötti alkut, megegyezést jelent, Kelet-Közép-Európában és a magyar kisebbség különleges esetében a többség képviselői - külső nyomás hiányában - az autonómia szót is negatívan fetisizálják.

A többségnek nincs megadatva az a jog, hogy megtagadjon bizonyos jogokat a kisebbségektől *preventív* céllal, mondván, hogy ezeknek a jogoknak a szavatolása *illojalitáshoz* vezethet - miként ez Romániában történik, ahol a mindenkori hatalom azért utasítja vissza nyíltan vagy álcázva az autonómia-törekvéseket, mert *fél*, hogy a kisebbségek nem lesznek eléggé hűek a többségi állammal szemben ezen jogok birtokában.

Itt a kérdés az, hogy a „ius cogens” jellegű benemavatkozási alapelv kizárja-e az „anyanemzet” azon lehetőségét is, hogy nemzetrészei és az ezekhez tartozó személyek jogainak tiszteletben tartását számon kérhesse. Véleményem szerint, amennyiben az intervenció csak az emberi jogokra vonatkozik, vagy nemzetközi fórumokon keresztül ezek tudtával történik, nem minősíthető a fent említett alapelv megsértésének.

8. A külföldi akadálytalan kapcsolattartás joga

Ez a kisebbségi jog főleg azoknak a népcsoportoknak fontos mint a magyar, amelynek tagjai a világ több országának területén honosak és „anyaor-

száguk” is van, vagyis Magyarországon államalkotó nemzetként vannak jelen. Az anyaország a természetes asszimiláció ellensúlyozására is nyújthat támogatást. Ez a támogatás pedig szociális jogok, kedvezmények biztosítását is jelentheti, ugyanis a kisebbség fennmaradásához nem elég a nyelv és a kulturális hagyományok őrzése, hanem a kisebbség fejlődőképes társadalmi szerkezetét kell kiépíteni.

Románia a német-román, magyar-román, szerb-román, orosz-román barátsági vagy alapszerződések szerint kötelezi magát, hogy ezt a jogot biztosítja a kisebbségek számára.

Konkréten a magyar-román alapszerződés 17. szakasza szerint az illetékes állami szervek minden eszközzel támogatni fogják a kulturális cseréket a kisebbséghez tartozók, a kisebbségek szervezetei és azok között az államok, közösségek között, amelyekhez a kisebbséget történelmi, kulturális, nyelvi és vallási szálak fűzik. Románia elfogadta újabb konzulátusok megnyitását az anyaország részéről, és több erdélyi város testvérvárosi szerződést kötött anyaországi városokkal vagy olyan külföldi helységekkel, amelyekben szintén lagnak kisebbségek.

1998-ban Románia ratifikálta a madridi „Európai keretegyezményt a helyi önkormányzatok és közösségek határon túli együttműködéséről”,¹³² és a határhozvetben Magyarország és Románia helyi önkormányzatai már több részen is nemzetközi „régiónkba” tömörültek.

Átmenetileg problémának számított az akadálytalan kapcsolattartás terén a kettős állampolgárság újra és újra felmerülő problémája, főleg annak Magyarország általi felajánlása a magyar kisebbség tagjai számára.

Az akadálytalan kapcsolattartás jogának területén kijelenthetjük, hogy sokszor a kisebbségi jogok betartásának nemzetközi „számonkérői” is a nemzetállamok oldalán állnak, így például Rolf Ekeus, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa a valamikori státustörvény kapcsán megjegyezte: „A kisebbségek jogainak védelme azoknak az államoknak a kötelessége, amelyben élnek. Ez nemcsak a jelenlegi nemzetközi jog egyik alapelve és a béke feltétele, hanem egyben szükséges a jó kormányzáshoz, különösen a soknemzetiségű államokban. A történelem azt mutatja, hogy amikor az államok egyoldalú intézkedéseket hoznak nemzetiségi alapon az illetékességükön kívül eső nemzeti kisebbségek védelmére, ez időnként feszültségekhez és szakadásokhoz, sőt heves konfliktusokhoz vezet.”¹³³

132 120/1998. kormányrendelet (megjelent az RHK 329/1998.08.28. számában).

133 Idézte a *Háromszék*, 2001. október 30., 3042. sz., 2.

A Velencei Bizottság 2001. október 19-én kihirdetett jelentésében.¹³⁴ az állam és az anyaország viszonyáról megállapította, hogy mind a két fél rendelkezik jogosultságokkal kisebbségvédelmi téren, de a kisebbségek védelméért elsősorban a lakóhelyük szerinti állam tartozik felelősséggel, viszont az anyaállamok szintén szerepet játszanak kisebbségeik védelmében és megőrzésében, az őket összekötő nyelvi és kulturális kötelékek szorosan tartásának céljával. Az államok által elfogadott, a kisebbségeikhez tartozó személyek részére kedvezményeket megállapító egyoldalú intézkedésekről a Bizottság kijelentette, hogy még nem rendelkeznek elégséges hagyomány-nal (diuturnitas) ahhoz, hogy nemzetközi szokássá váljanak, és csak akkor jogszerűek, ha az államok területi szuverenitásának, a megkötött szerződések betartásának (pacta sunt servanda), az államok közötti baráti kapcsolatok és az emberi jogok és alapvető szabadságok tisztelete, különösen a diszkrimináció tilalmának alapelveit tiszteletben tartják.¹³⁵

A státustörvény, ahogyan azt a szakirodalomban is megállapították, újat hozott a román–magyar viszonyban, egyfajta szerepváltozást, ugyanis ha mind ez ideig a magyar fél volt a panasztevő a nemzetközi fórumokon a romániai magyar kisebbség jogainak megsértése miatt, ebben az esetben Románia kérte a nemzetközi intézmények közvetítését.¹³⁶

Végül a két ország kormánya között létrejött egy megállapodás arról, hogy a magyarországi románokat is megillessen Románia részéről mindazon támogatás, amelyet Magyarország nyújt a magyar kisebbségnek.¹³⁷

2007. január 1-től, amióta Románia is EU-tagállam lett, elmondhatjuk, hogy a külföldi *akadálytalan* kapcsolattartás joga teljes mértékben tiszteletben van tartva, figyelembe véve a következő konkrét előírásokat:

- a magyar–román alapszerződés 15. szakaszának 7. bekezdése szerint: a „Szerződő Felek tiszteletben tartják, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van szabad kapcsolatot tartani egymással és a ha-

134 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission): Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-state.

135 Kántor Zoltán: A státustörvény és a Velencei Bizottság: reflexiók a kisebbségvédelemre. http://www.provincia.ro/cikk_magyar/c000334.html [látogatva 2015. szeptember 9-én].

136 Marius Cosmeanu: Fantomfájdalom. Bakk Miklós – Bodó Barna: *Státusdiskurzus*. Szórvány Alapítvány, Temesvár, 2003, 10.

137 Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között, Bukarest, 2003. szeptember 23., elfogadva Románia által az 1310/2003. Kormányhatározattal (megjelent az RHK 823/2003.11.20. számában).

tárokon túl más államok polgáraival, továbbá részt venni nemzeti és nemzetközi nem kormányzati szervezetek tevékenységében”.

- Románia és Magyarország kormányai 2007-ben megállapodást fogadtak el a kisebbségi területen folyó kutatás támogatásáról,¹³⁸ amely alapján a román és magyar kabinet többek között közösen finanszírozhatja a hazai és magyarországi kisebbségkutató intézetek projektjeit, a szakembercserét, közös adatbázisok létrehozatalát.

- a román állampolgárságról szóló törvény¹³⁹ 10. és 11. szakasza szerint azok a személyek, akik elveszítették állampolgárságukat, vagy akik esetében ezt akarataukon kívül visszavonták, valamint ezen személyek másod- és harmadfokú leszármazottai igényelhetik a román állampolgárságot attól függetlenül, hogy Románia vagy más ország területén fognak lakni az elkövetkezőkben. Mivel a törvény nem írja elő, hogy egy román állampolgár elveszítheti az állampolgárságot, ha más állam állampolgárságát megszerzi, ebből az következik, hogy a magyar állampolgárság megszerzését sem tiltja. Ezt az állítást megerősíti a törvény 1. és 35. szakasza, amelyek szerint minden román állampolgár egyenlő jogokat élvez.

- Románia évek óta támogatja a határon túli románokat anyagilag, ösztöndíjakkal, könyvekkel, villanyárammal, sőt a Moldova Köztársaságban élő románok útlevél nélkül látogathattak éveken keresztül Romániába. Míután az Európai Unió nyomására Románia kénytelen volt útlevelet kérni ezektől, felajánlotta az útlevelek kiállításának költségeinek fedezését. Jelenleg is létezik kormány szinten egy Minisztériumok közötti Bizottság, amelyet a nagyvilágban élő románok támogatására¹⁴⁰ hoztak létre, és amelynek maga a miniszterelnök az elnöke. Ennek a grémiumnak a fő tevékenységi köre a támogatási stratégiák kidolgozása és ezek gyakorlatba helyezése.

- A gyakorlatban felvetődött a kérdés, hogy egy magyar nemzetiségű kettős állampolgársággal (román–magyar) rendelkező személy betölthet-e bírói tisztséget Romániában, és a Magisztratúra Legfelsőbb Tanácsa döntésének¹⁴¹ értelmében, amely egy román és moldovai állampolgársággal ren-

138 Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között, a kisebbségkutató támogatása területén, Nagyszeben, 2007. november 14., elfogadva Románia által a 137/2008. Kormányhatározattal (megjelent az RHK 121/2008.02.15. számában).

139 21/1991. Tv. (újraközölve az RHK 576/2013.03.20. számában).

140 876/2001 KH (megjelent az RHK 575/2001.09.14. számában).

141 Notă nr. 17869/1154/DRUO/2011 a Consiliului Superior al Magistraturii din 13.09.2011 privind solicitarea doamnei Codreanu Melinda, judecător la Judecătoria Sfântu Gheorghe.

delkező személy esete körül kialakult precedensre¹⁴² támaszkodott, a válasz pozitív volt. Tehát a kettős állampolgárság mint az akadálytalan kapcsolat-tartás egyik kinyilatkoztatása nem akadályozza a legmagasabb állami funkciók betöltését sem.

- Minden romániai személy, felekezet, vallási egyesület vagy vallási csoport szabadon létrehozhat és fenntarthat ökumenikus és testvéri kapcsolatokat más személyekkel, felekezetekkel és vallási csoportokkal nemzeti és nemzetközi szinten.¹⁴³

- Az alkotmány előírásai szerint Romániában meg van tiltva a cenzúra, és az állampolgároknak joguk van a szabad véleménynyilvánításra, sajtósza-badság van, és a gondolatait bárki mind szóval, mind képpel, valamint írás-ban és hangok által egyaránt kifejezésre juttathatja. A kisebbségek Romániá-ban a helyi tévé- és rádióadók adásai mellett akadálytalanul hozzáférnek a műholdas anyaországi adásokhoz (például magyar, német, török, szerb és lengyel adások), és ezt a lehetőséget általában a kábeltévé cégek is biztosítják.

Nem utolsósorban meg kell említenünk, hogy Románia is külön törvényt alkotott a határain túl élő románok támogatásáról.¹⁴⁴ Ennek a törvénynek az érdekessége, hogy románoknak minősíti a következő megnevezéssel illetett népcsoportokat is szerte a világban: „*armâni, armânji, aromâni, basarabeni, bucovineni, cuțovlahi, daco-români, fărșeroși, herțeni, istro-români, latini dunăreni, macedoromâni, maramureșeni, megleniți, megleno-români, moldoveni, moldovlahi, rrâmâni, rumâni, valahi, vlahi, vlasi, voloni, macedo-armânji*”.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a magyar kisebbség Romániában a diszkrimináció tilalmának alapján hivatkozhat a román állam azon jogszabályaira, amelyek a határokon túli románok támogatását, az ezekkel való kapcsolattartást szabályozzák, ugyanis nem lehet elfogadni, hogy ennél a standardnál alacsonyabbat alkalmazzon az állam akkor, amikor a kisebbségek akadálytalan kapcsolattartásáról van szó.

9. Anyanyelvhasználat az igazságszolgáltatásban

A kisebbségi nyelv szabad használata jelentős szerepet játszik a népcsoportok életében, ugyanis a nyelv identitást teremt. Nyelvészeti szempontból

142 Hotărâre nr. 509/05.07.2007 a Plenului Consiliului Superior al Magistraturii privind numirea domnului Bazeliuc Dumitru în funcția de procuror la Parchetul de pe lângă Judecătoria Vatra Dornei.

143 A felekezetek vallásszabadságáról és általános rendjéről szóló 489/2006-os törvény 4. szakasza (újraközölve az RHK 201/2014.05.26. számában).

144 299/2007-es törvény (újraközölve az RHK 261/2009.04.22. számában).

minden nyelv egyenlő, amennyiben ezek segítségével az ember gondolatainak a teljességét kifejezésre juttathatja. Sajnos politikai szempontból nézve a többség nyelve mint államnyelv majdnem minden országban előnyöket élvez a kisebbség nyelvével szemben.

Kisebbségjogi szempontból Romániában is meg kell különböztetnünk az anyanyelvhasználathoz való jogot a magánéletben és a hivatalos szervek előtt.

A privát anyanyelvhasználat engedélyezve van, és ezt az alkotmány 26. szakaszából vezetjük le, amely szerint mindenkinek joga van arra, hogy magánéletét tiszteletben tartsák, valamint a 6. szakaszból, amely szerint az állam garantálja a kisebbségek nyelvi identitásának megőrzését, fejlesztését és kifejezését.

A hivatalos nyelvhasználatot illetően az alkotmány 13. szakasza kimondja: „Romániában a hivatalos nyelv a román.” Az alkotmány 152. szakasza szerint ez az előírás nem képezheti még alkotmánymódosítás tárgyát sem. Ennek az előírásnak ellentmond a 16. szakasz 1. bekezdése, amely kimondja, hogy „Az állampolgárok egyenlőek a törvény és az állami hivatalok előtt, privilégiumok és megkülönböztetések nélkül”, ugyanis az egyenlőség csak arra vonatkozik, hogy mindenki szabadon használhatja bármilyen szinten a román nyelvet.

Habár a román nyelv az egyetlen hivatalos nyelv, a Román Hivatalos Közlöny szervezéséről szóló törvény előírja,¹⁴⁵ hogy a közlöny I. része¹⁴⁶ magyar nyelven is ki legyen adva, és ennek a költségét a kormány saját költségvetéséből fedezi (21. szakasz).

Az alkotmány 2003-as módosítása után 2004-ben külön törvény született a román nyelv használatáról a közéletben,¹⁴⁷ amely kötelezővé teszi minden közérdekű idegen nyelven írt vagy elmondott szöveg román nyelvre való fordítását (1. szakasz, 2. bekezdés). Fontos megemlíteni azonban, hogy nem képezik a törvény tárgyát a következő esetek (5. szakasz):

- a) *a bejegyzett márkanek;*
- b) *a tudományos, irodalmi, művészeti, kulturális és vallási jelegű szövegek;*
- c) *a teljes egészükben vagy részben idegen nyelvű kiadványok, beleértve a nemzeti kisebbségek nyelvét is;*
- d) *az audiovizuális kábelszolgáltatásokon keresztül átvett földi vagy műholdas úton sugárzott programok;*

145 202/1998 Tv. (újraközölve az RHK 206/2013.04.11. számában).

146 Egyébként az RHK-nek 7 része van, de a jogszabályok csak az I. részben kerülnek kihirdetésre.

147 500/2004 Tv. (megjelent az RHK 1067/2004.11.17. számában).

- e) *a kisebbségi nyelveken sugárzott rádióadások;*
- f) *a kisebbségi nyelveken élőben közvetített TV-műsorok;*
- g) *a helyi és regionális kisebbségi nyelveken sugárzó televízióadók vallási, néprajzi és szórakoztató programjai;*
- h) *a hatályos jogszabályok által elrendelt nevek és különleges utasítások;*
- i) *a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak megőrzését, fejlesztését és nyelvi identitásának kifejezését célzó jogszabályokból eredő nyilatkozatok;*
- j) *sportra vonatkozó szövegek.*

A hivatalos nyelvhasználat esetében érdekes, hogy amíg a románok az első világháborúig az anyanyelv hivatalos használatát kérték Erdélyben, az 1918-as egyesülés után ennek az ellenkezőjét igyekeztek megvalósítani. E tekintetben érdemes idézni az erdélyi románok 1872. július 7-én keltezett, a császárhoz intézett memorandumát: „Szerintünk az a hivatalnok, aki anyanyelven mellett nem képes még egy nyelvet megtanulni a fentebbiek közül, nem érdemes arra, hogy közhivatalt viseljen. [...] Lehetetlen, hogy a lakók milliói néhány ezer hivatalnokért egy idegen nyelvet tanuljanak meg. A józan ész diktálja, hogy ezek tanulják meg a nép nyelvét, mert az ő pénze után élnek, és nyugdíjukat, s minden kedvezményt a nép jóvoltából élvezik”.¹⁴⁸

A magyar-román barátsági szerződésben (15. szakasz, 1. bekezdés, 1. mondat), a két állam kötelezi magát, hogy biztosítani fogja a kisebbségek anyanyelvének a szóbeli, írásbeli, magán- és közéletben való használatát.

A bíróságok előtti nyelvhasználatot illetően az 1968-as bíróságrendezési törvény¹⁴⁹ (amely 1992-ig volt érvényben) előírta, hogy: „Azokon a területeken (régiókban), ahol más nemzetiségek is élnek mint a román, ezek nyelvének a használata a bíróságok előtt szavatolva lesz.” Az 1991-es román alkotmány ehhez képest „visszafejlődést” hozott. Így a 128. szakasz 1. bekezdése kimondja, hogy: (1) „*A bírósági eljárás román nyelven folyik*”. Ezt az előírást kellene enyhítse a 2. bekezdés, amely szerint: (2) „*A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgároknak joguk van, hogy anyanyelvükön fejezzék ki magukat a bírói hatóságok előtt, az organikus törvény feltételei között*”. A 3. bekezdés viszont újra bagatellizálja a 2. bekezdés ébresztette lehetőséget, kijelentvén, hogy: „A (2) bekezdésben előírt jog gyakorlásának módozatait,

148 A „Memorandum”-ot 1872-ben Balázsfalván Ioan Vrancea, Ilie Măcelariu, Gheorghe Barițiu és Ion Rațiu dolgozták ki. Megjelent a *Hon* 1874. augusztus 18. számában (reggeli kiadás).

149 58/1968. Tv. (megjelent az RHK 169/1968. számában).

ideértve a tolmácsok és fordítások használatát, úgy kell megállapítani, hogy ne akadályozzák az igazságszolgáltatás megfelelő lebonyolítását, és ne okozzanak többletköltségeket az érintetteknek.”

Az aktuális bíróságrendezési törvény (304/2004)¹⁵⁰ csak megismételi az alkotmány rendelkezéseit. Az igazságszolgáltatásban nem született egy alkalmazási rendelet, amely részletezte volna az anyanyelvhasználatot, ezzel ellentétben a közigazgatásban a kormány 2001. november 27-én határozatot¹⁵¹ hozott a helyi közigazgatási törvénybe foglalt, a nemzeti kisebbségekhez tartozók anyanyelvhasználati jogáról szóló rendelkezések alkalmazásáról.

Az alkotmány előírásait a bíróságrendezési törvény a 14. szakasz 2–7. bekezdéseiben a következő módon próbálja a mindennapi bírósági eljárásokra igazítani:

„(2) *A nemzeti kisebbségekhez tartozó román állampolgároknak jogukban áll anyanyelvüket használni a bíróság előtt, a törvény feltételei között.* (3) *Ha egy vagy több fél kéri, hogy anyanyelvét használhassa, a bíróságnak engedéllyel rendelkező tolmácsot vagy fordítót kell térítésmentesen biztosítania.* (4) *Ha az összes fél kéri az anyanyelv használatát, vagy ahhoz hozzájárulását adja, a bírói hatóságnak biztosítania kell e jog gyakorlását, valamint az igazságszolgáltatás megfelelő levezetését az ellentmondásosság, a szóbeliség és a nyilvánosság elveinek betartásával.*”

A felek kéréseit és az eljárási dokumentumokat románul kell megfogalmazni, valamint szintén románul jegyzik fel a felek észrevételeit a fordítással kapcsolatban, habár a tárgyaláson a hangrögzítés az anyanyelven folyó beszélgetést fogja tartalmazni.

Ez az új szabályozás visszalépést jelent a szocialista rendelkezésekhez képest, ugyanis a nemzeti kisebbségeket úgy kezeli, mint a külföldieket, és a kisebbségek által lakott területeken nem szorgalmazza az anyanyelvű bírósági hivatalnokok foglalkoztatását, hanem mindent a tolmácsokra bíz, noha a perekben a tolmács alkalmazása tulajdonképpen kizárja azt a lehetőséget, hogy a bíró közvetlenül értesüljön a nyilatkozatokról.

Itt azonban a tárgyilagosság jegyében meg kell említenünk, hogy gyakoronok bíróként vagy ügyészként az elhelyezkedéshez szükséges képességi vizsga során elért egyenlő osztályzat esetében, a 303/2004. számú tör-

150 304/2004 Tv. (megjelent az RHK 827/2005.09.13. számában), 14. szakasz, 1. bekezdés.

151 1206/2001.11.27. KH (megjelent az RHK 781/2001.12.07. számában).

vény¹⁵² 30. cikkének (6) bekezdése alapján „[a]zon bírósági és ügyészégi körzetekben, amelyekben a nemzeti kisebbségek valamelyikéhez tartozó állampolgárok aránya meghaladja a lakosság 50%-át, egyenlő osztályzat esetén azoknak a jelentkezőknek van elsőbbségük, akik ismerik az illető kisebbség nyelvét”.

Románia parlamentje 2007-ben ratifikálta az 1992. november 5-én aláírt és 1998. március elsején életbe lépett Európai Regionális és Kisebbségi Nyelvek Chartáját.¹⁵³ Románia 20 kisebbségi nyelv esetében fogadta el a Charta előírásait különböző szinten. A magyar nyelv esetében a következő szintet választotta Románia:

„9. cikk - Igazságszolgáltatás

I. Az olyan igazságszolgáltatási kerületekben, ahol a regionális vagy kisebbségi nyelvet használó személyek száma az alábbi intézkedések megtételét indokolja, a Felek e nyelvek mindegyike helyzetének megfelelően és azzal a feltétellel, hogy a jelen bekezdés által nyújtott lehetőségek kihasználását nem minősíti a bíró az igazságszolgáltatás rendes ügymenetét akadályozónak, vállalják, hogy:

a) büntető eljárásokban:

[...]

ii. garantálják a vádlott jogát, hogy saját regionális vagy kisebbségi nyelvét használja; és/vagy

iii. biztosítják, hogy indítványok, az írásos és szóbeli bizonyítékok ne minősülhessenek pusztán azon az alapon elfogadhatatlanoknak, hogy regionális vagy kisebbségi nyelven készültek;

[...]

b) a polgári eljárásokban:

[...]

ii. megengedik, hogy amennyiben egy peres félnek személyesen kell megjelenie a bíróság előtt, úgy ott saját regionális vagy kisebbségi nyelvét használja anélkül, hogy az számára külön költséget jelentsen; és/vagy

iii. megengedik a regionális vagy kisebbségi nyelven készült dokumentumok és bizonyítékok benyújtását, ha szükséges, tolmácsok és fordítások segítségével;

c) a közigazgatási ügyekben illetékes igazságszolgáltatási szervek előtti eljárásokban:

[...]

152 303/2004 Tv. a bírák és ügyészek jogállásáról (újraközölve az RHK 653/2005.07.22. számában).

153 282/2007 Tv. (megjelent az RHK 752/2007.11.06. számában).

ii. megengedik, hogy amennyiben egy peres félnek személyesen kell megjelenie az igazságszolgáltatási szerv előtt, úgy ott saját regionális vagy kisebbségi nyelvét használja anélkül, hogy az számára külön költséget jelentene; és/vagy

iii. megengedi a regionális vagy kisebbségi nyelveken készült dokumentumok és bizonyítékok benyújtását, ha szükséges, tolmácsok és fordítások segítségével;

d) intézkednek, hogy a fenti b) és c) bekezdések i. és iii. pontjainak végrehajtása, valamint a tolmácsok és fordítások esetleges alkalmazása az érdekeltek számára ne jelentsen többletköltséget.

2. A Felek vállalják, hogy:

a) nem minősítik érvénytelennek az államban készült jogi okmányokat pusztán azon az alapon, hogy egy regionális vagy kisebbségi nyelven íródtak.”

A fenti előírásokból hiányzik a legmagasabb standard elfogadása, vagyis Románia egy bírósági eljárás esetén sem vállalta az „i” szint betartását, konkrétan azt, hogy az igazságszolgáltatási hatóságok az egyik fél kérelmére az eljárást a regionális vagy kisebbségi nyelveken folytassák.

Ezt az alacsony mércét tartják az új román eljárásjogi törvénykönyvek is.

A 2013. február 15-én hatályba lépett Polgári Perrendtartási Törvénykönyv¹⁵⁴ 18. szakaszának 2. bekezdése megelégszik azzal a kijelentéssel, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak joguk van a bírói hatóságok előtti anyanyelvhasználathoz, a törvény feltételei között. Mivel ez a törvénykönyv a továbbiakban nem tartalmaz a nyelvhasználatra vonatkozó előírásokat, a törvény feltételeire való utalás alatt a bíróságrendezési törvény rendelkezéseit kell érteni. Ugyanazon 18. szakasz 4. bekezdése szerint a felek kéréseit és az eljárási dokumentumokat románul kell megfogalmazni.

A 2014. február 1-én hatályba lépett Büntető Perrendtartási Törvénykönyv¹⁵⁵ részletebben tárgyalja a kisebbségi nyelvhasználat témáját. A 12. szakasz tartalmazza az általános rendelkezéseket, kimondván, hogy:

(1) A büntetőjogi per hivatalos nyelve a román.

(2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó román állampolgároknak joguk van magukat anyanyelvükön kifejezni a bíróság előtt, az eljárási iratok román nyelven lesznek kiállítva.

(3) A feleknek és eljárási alanyoknak, akik nem beszélnek vagy nem értik a román nyelvet, vagy nem tudják magukat ezen kifejezni, tolmács segítségével térítésmentesen biztosítani kell azt, hogy tudomást vegyenek a perirat részeiről, és hogy a bíróság előtt beszélhessenek és következtetéseket fogalmazzanak meg.

154 134/2010 Tv. (megjelent az RHK 545/2012.08.03. számában).

155 135/2010 Tv. (megjelent az RHK 486/2010.07.15. számában).

Kötelező védő esetén a gyanúsított vagy vádlott költségmentesen kommunikálhat (274. szakasz) tolmács segítségével a kinevezett ügyvéddel (felkészülés a tárgyalásra, fellebbezés vagy bármely más, az ügygel kapcsolatos kérés esetén).

Ha a vádlott nem beszél románul, akkor intézkedni kell a vádirat lefordítása érdekében, amelyet csatolni kell a perirat többi részéhez. Ha nincsen hiteles fordító, a vádiratot lefordíthatja egy olyan személy, „aki képes kommunikálni a vádlottal”. Ha a vádlott román állampolgár és egy nemzeti kisebbséghez tartozó, kérheti a vádirat lefordítását az anyanyelvére (329. szakasz). Itt fontos megjegyezni, hogy a törvény nem kéri a román nyelvismert hiányának biztosítását.

A döntés meghozatala után a végzés másolatát kézbesíteni kell, és ha a vádlott nem érti a román nyelvet, a végzést egy általa értett nyelvre le kell fordítani (407. szakasz). Indokolás után a teljes ítéletet kell kézbesíteni (általános).

A BPTk-et kiegészíti a 254/2013. törvény a szabadságvesztési büntetések és intézkedések végrehajtásáról. Ennek a törvénynek a 61. szakasza szerint a karantén és megfigyelési periódus alatt, valamint egy hozzáférhető helyen az elítéltek tudomására kell hozni a Btk és BPTk büntetésvégrehajtási, az 544/2001. törvénynek a közérdekű információkhoz való hozzáférésről, az 51/2008. sürgősségi kormányrendeletnek a polgári perekben nyújtandó jogsegélyről előírásait, valamint a börtön belső rendszabályzatát. Ugyanazon szakasz 2. és 4. bekezdése szerint, ha az elítélt személy nem beszél vagy nem érti a román nyelvet, vagy nem képes magát kifejezni ezen a nyelven, a börtön-adminisztráció megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy az illető hozzájusson ezekhez az információkhoz egy személy segítségével, aki képes kommunikálni az elítélttel. Amennyiben ez a személy román állampolgár és valamelyik nemzeti kisebbséghez tartozó, ezeket az információkat a törvény szerint anyanyelvén lehet a tudomására hozni. Itt viszont fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a törvény nem kötelezi erre a börtönhatóságokat, hanem csak lehetőséget biztosít egy ilyen megoldásra. Ez a rendelkezés azért veszélyes, mert az elítéltnak kérelmeznie kell az anyanyelvhasználatot, és egy ilyen kérés abban a kiszolgáltatott állapotban nagyon gyakran későbbi megtorlásokat eredményezhet vagy rosszabb bánásmód alkalmazását válthatja ki.

A pozitív előírások között kell említenünk a távközlési minisztérium azon rendeletét,¹⁵⁶ amely kötelezi a közintézményeket és közjegyzőket,

156 414/2006. a karakterkészletek standardizált kódrendszerének használatáról az elektronikus formában létrehozott dokumentumokban (megjelent az RHK 842/2006.09.25. számában).

hogy azon elektronikus rendszerek esetében, amelyek a román billentyűzetet használják, ezek képesek kell legyenek azon grafikus karakterkészletek generálására, amelyek segítségével írni lehet a latin ábécét használó, parlamenti képvisellel rendelkező etnikai kisebbségek nyelvén, azért, hogy alkalmanként ezen a nyelven írják le a személyek, utcák vagy városok nevét.

Újabb az Európai Unió bűnügyi együttműködési politikájának a keretén belül elfogadott irányelvek belső jogba való átvételekor is megjelenik a kisebbségi nyelvhasználat témája Romániában, a vádlottak,¹⁵⁷ elítéltek vagy áldozatok tájékoztatási jogának¹⁵⁸ tiszteletbentartása kapcsán. Így például a bűncselekmények áldozatainak védelméről szóló törvény¹⁵⁹ előírja, hogy amennyiben a sértett fél/áldozat román állampolgár és valamelyik nemzeti kisebbséghez tartozó, anyanyelvén lehet a tudomására hozni a szükséges felvilágosítást, amelyek a jogait és lehetőségeit illetik abban a kellemetlen helyzetben.

Nem vitás, hogy a kisebbséghez tartozóknak szinte kötelező, hogy a többség nyelvét is elsajátítsák, mert a nyelv nemcsak identitáskifejezési, hanem kommunikációs eszköz is, és egy modern társadalomban a kisebbség le kell hogy győzze egynyelvűségét. Abban az esetben azonban, amikor a kétnyelvűség megvalósul, fennáll a veszély, hogy az eredeti nyelvet mint kevésbé használtat elveszti az egyén, és átalakul többségi nyelvűvé. Ez óriási kulturális és szellemi elszegényesedéshez vezet, ugyanis ha az anyanyelvet csak másodlagos nyelvi funkciók kifejezésére használjuk, ez a kettős-identifikáción túl a többséggel való azonosulást, vagyis asszimilációt eredményez.

Befejezésként elmondhatjuk, hogy a fenti anyanyelvhasználati lehetőségek ellenére, a romániai magyar kisebbség esetét tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy Erdélyben sajnos egyre gyakrabban találunk kétnyelvű polgárokat és egynyelvű jogászokat, míg a Székelyföldön a helyzet még rosszabb, ugyanis a polgárok többsége egynyelvű, míg a jogászok többsége másnyelvű.

157 Például az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról (megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának L 142/2012.06.01. számában)

158 A tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak a jogokról szóló írásbeli tájékoztatót az általuk értett nyelven kapják meg. Ha a jogokról szóló írásbeli tájékoztató a megfelelő nyelven nem áll rendelkezésre, a gyanúsítottakat és a vádlottakat az általuk értett nyelven szóban tájékoztatják a jogaikról.

159 211/2004 Tv. (megjelent az RHK 505/2004.06.04. számában), amely átvette a román jogba a Tanács 2004/80/EK Irányelvét (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről (megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának L 261/2004.08.06. számában).